

ПРАПОР НАД КИЇВРАДОЮ

Микола ЦИМБАЛЮК

...Того дня, 24 липня 1990 року, дві події сколихнули весь Київ: загальний страйк працівників тролейбусних депо і підняття національного синьо-жовтого прапора над Київрадою. Понині достеменно невідома справжня причина страйку робітників, що зранку на якийсь час паралізував столицю. Офіційно — відмова керівництва чи то влади профінансувати операцію за кордоном синові одного із тролейбусників. “Протест” працівників депо відбувся одночасно із затяжною сесією Київради. У сесійній залі, на засіданнях постійних комісій, у президії міської ради тривала уперта, непоступлива боротьба депутатів-демократів і їхніх затятих противників — депутатів-комуністів. Це стосувалося будь-якого питання, що виносилося на розгляд сесії, то що вже казати щодо рішення “Про використання української національної символіки”.

На той час кілька міських і обласних рад (Івано-Франківська, Львівська, Волинська, Рівненська, Тернопільська), де більшість була в руках національно-демократичних сил, уже ухвалили відповідні рішення і підняли синьо-жовті національні прапори. Останньою краплиною, що переповнила чашу терпіння київських рухівців і депутатів-демократів, стало підняття прапора в Житомирі. У Житомирі, який зажив слави відсталого регіону і небезпідставно вважався комуністичним заповідником! Та й ухвалення 16 липня 1990 р. Верховною Радою УРСР Акту про державний суверенітет України стало до певної міри юридичною підставою, розв’язувало руки для ініціативи органів місцевого самоврядування.

За всіх часів, у всі переломні моменти в історії, особливо — революційні ситуації в будь-якій країні, головну і вирішальну роль відігравали столиці. Тому зрозуміло, що тоді вся Україна дивилася на Київ. Не на Верховну Раду з її одіозним блоком “вічно вчорашніх” “239”, а — на Київраду. І вона своє слово сказала — на весь колишній Союз, що тріщав по всіх швах — від Прибалтики до Кавказу.

Вони щороку збираються 24 липня біля стін Київської міської ради. Ось уже двадцять перший рік. І відзначають своє і всеукраїнське свято — День національного прапора.

Вони — це народні депутати першого демократичного (XXI-го) скликання Київради. Не всі, а лише члени демблоку і демократичного центру. Із колишніх депутатів-комуністів з’являються одиниці. Але з кожним роком учасників і свідків тих бурхливих київських подій 1990—1994 рр. стає дедалі менше.

Підготовча робота до прийняття відповідного рішення проводилася в двох постійних комісіях: з національних питань та контролю за впровадженням Закону “Про мови в Українській РСР” (голова Світлана Лі) і у справах політичних, громадських та релігійних організацій, засобів масової інформації та референдумів (співголови Володимир Конфедератенко і Микола Нестеренко). В останній особливо гостро точилася боротьба між демократами й комуністами. Було зрозуміло, що наполегливість одних і тупа непоступливість інших не дасть шансів на винесення і ухвалення питання на сесії. Тоді вирішено було перенести його на Президію Київради, де сили за кількістю голосів урівноважувалися.

Однак ані 17 липня, ані в наступні дні після виснажливих і безрезультатних засідань Президія так і не дійшла згоди. Тим часом міськкомом Компартії України приймає рішення у жодному разі не допустити підняття українського національного прапора над Києвом. Настав вівторок 24 липня. На розгляді три питання, останнє

— про національну символіку. До обіді ухвалили два перші. Арнольд Григорович Назарчук, голова міськради, раптом оголошує, що він почувається зле. На його прохання викликають невідкладну медичну допомогу, і він залишає Київраду. Після перерви комуністів-депутатів як корова язиком злизала. Усі одинадцятьоро комуністів, членів Президії, крім одного, ганебно втекли. Намагання знайти їх не увінчалися успіхом.

Події розгорталися з шаленою швидкістю. У цей час у Святий Софії єпископ УАПЦ Володимир (Романюк) за участю о. Юрія Бойка освячують синьо-жовтий прапор, який було виготовлено івано-франківськими майстрами і доставлено в столицю. Після церемонії десятки тисяч представників із різних куточків України, а найбільше киян на руках винесли величезне полотнище — національний символ — на Хрещатик. Людське море (понад 50 тисяч людей) залило весь простір навколо міськради. Рух транспорту повністю перекрито. Тіснява була настільки велика, що люди забиралися на дахи зупинених тролейбусів, вилазили на стовпи контактної електромережі. У закритому дворі Київради скупчилися озброєні сили міліції й зокрема омонівців. А народу все прибувало. Треба було негайно приймати якесь рішення.

Закінчення на стор. 4

СВЯТІСТЬ, ЯКОЇ ВДЕНЬ З ВОГНЕМ НЕ ЗНАЙДЕШ

4

ОЛЕНА ТЕЛІГА: МИ НЕ ПОВИННІ ЗЛАМАТИСЯ

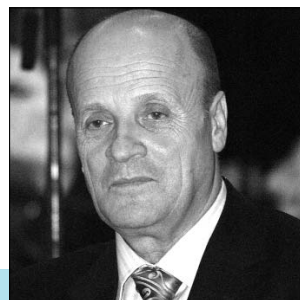
5

ПРО ВТРАЧЕНИЙ ШАНС УКРАЇНИ ВІДВЕРТО

6-7

З РОСИ Й ВОДИ, ПАНЕ МИХАЙЛЕ!

10-11

УКРАЇНЬСЬКА ХВИЛЯ З АМЕРИКИ

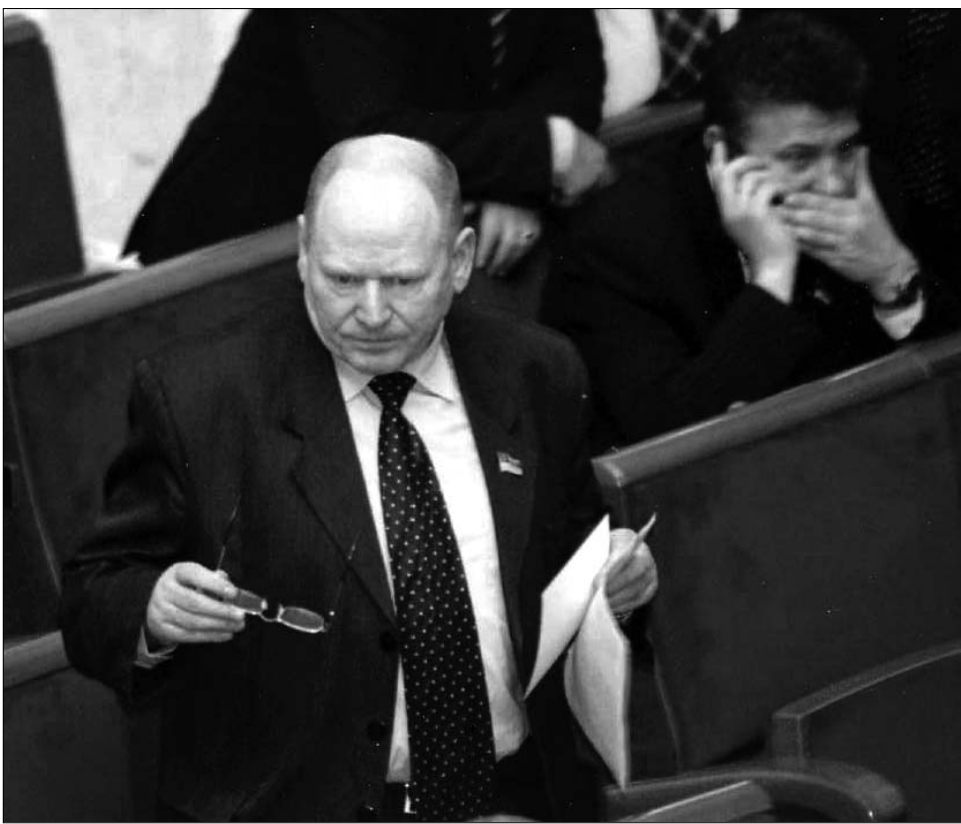
13

Закінчення.
Початок у ч. 29 за 2011 р.

УКРАЇНСЬКИЙ ВИБІР

Тема освіти, науки, інформаційного простору, церкви і їхня роль у збереженні й утвердженні національної ідентичності розглядаються у другій частині діалогу академіка НАН України, директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Миколи ЖУЛИНСЬКОГО і доктора філології Оксани СЛІПУШКО, який вони ведуть після виходу у світ книги Миколи Григоровича “Нація. Культура. Література”.

— Освіта й наука безпосередньо пов’язані з інтеграційними процесами. Нині в Україні розвивається Болонський процес, але суспільство повинно прийти, як наголосив ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Л. В. Губерський в одному зі своїх виступів, до усвідомлення того, що Болонський процес — це передовсім суспільно-економічне явище, пов’язане з формуванням системи єдиних ринків у Єврозоні — зокрема ринків праці, освіти і знань. Людиноцентризм повинен стати сутнісною рисою сучасного суспільства. Саме у центрі уваги має бути особистість, хоч би до якої нації вона належала та хоч би якою мовою говорила, у національній системі освіти забезпечити її толерантність і можливість бути сприйнятою іншими народами і державами, полегшити і пришвидшити інтеграцію у світовий освітнянський контекст. Відкритість освітнянської системи забезпечує відкритість держави. Адже провідні ВНЗ і України, і світу орієнтуються не лише на національного студента, а й на іноземного. Тому і система освіти повинна базуватися на загальносвітових тенденціях, засадах, які були б прийнятними для представників різних націй. Безперечно, національний аспект тут повинен домінувати, але настільки, щоб забезпечити діалог із іншими націями. Міждержавний діалог через освіту — це ж шлях до політичного та економічного співробітництва. Правда ж?

— Так. Сучасна наука й освіта визначають процеси індустріалізації, ведуть до формування інформаційного суспільства. Тож вітчизняна наука й освіта повинні бути головним адресатом довгострокових капіталовкладень. Їх я називаю барометром морального самопочуття суспільства. Реформатор пруської шкільної системи Вільгельм Гумбольдт стверджував, що вищі навчальні заклади — це не лише верхівка освітньої системи, а й вершина моральної культури нації.

— Щодо Болонського процесу, то тут головним є не копіювання досвіду інших держав-учасниць, а формування національної моделі кредитно-модульної системи навчання. Ця система не повинна дублювати досвід тієї чи іншої країни, а використовувати базові положення, ті елементи, які прийнятні для національної системи, наповнювати її. Національні університети покликані виступати лідерами інноваційних проєктів галузевого, регіонального, міжнародного масштабу. Саме вони першими повинні реалізовувати у ВНЗ принцип єдності навчання і наукових досліджень, тобто синтезувати вишівську науку та академічну.

Для України Болонський процес — це зближення, а не уніфікація з вищою освітою в Європі. Спільні цінності у сфері освіти, науки, культури для громадян нової Європи мають бути за умови збереження національної специфіки. Результатом стане національний диплом і міжнародний диплом єдиного для Європи зразка, що повинен визнаватися працедавцями на європейському рівні. Очевидно, що запровадження нового додатку, який відповідає європейським вимогам і сприятиме вільному працевлаштуванню українських фахівців за кордоном, буде вагомим досягненням на шляху інтеграції України у світовий економічний простір. А головне — в європейський простір.

— Поволі, здається, рухаємося в цьому напрямку, хоча... Та євроінтеграція набила таку оскому, що зуби зводить. Слів багато, а справ — мізер. Мене більше хвилює те, що посилюється внутрішній гуманітарний конфлікт, коли культурні традиції згасають, вони не затребувані, а головне, мало впливають на формування колективної культурної ідентичності. А це колосальний культурний ресурс, який нам украй важливий у цей критичний період розростання, поширення глобалізаційного космополітизму. Тому відсторонімося від політичних аспектів євроінтеграції, хоча із співчуттям слід дивитися на тих європейських лідерів, які очі виїли від споглядання політичних

мук, із якими утверджуються (якщо утверджуються?) демократичні цінності в нашій державі, як зникає довіра народу до влади, як політичні партії та їхні лідери ніяк не можуть досягнути консенсусу щодо змісту національних інтересів, як корупція не лише гальмує економічний розвиток, а й руйнує і так слабку систему правопорядку та демократії. Про соціальну справедливість годі й говорити. Усе це до крайньої межі доводить суспільну мораль, розхищує моральні засади суспільства. То ми парламентсько-президентська республіка, то президентсько-парламентська, а вже на політичному видноколі замаячила суто президентська форма правління і тепер, я здогадуюсь, краші уми Адміністрації Президента України мудрують над розробкою демократичних механізмів ефективного використання винятково широких владних повноважень інституту президентства.

Та я, як то кажуть, про своє. Про наш цивілізаційний вибір, про національну ідентичність, про те, чи справді, як проголошував Семюел Гантінгтон, конкуренція у світі вже перейшла на рівень зіткнення культур... Та куди нам зараз до цих конкурентних змагань на полі культури, коли ми не господарі у своєму домі. Наш культурно-інформаційний простір, вважаю, окупований, а отже, не на власній культурі виробляються ціннісні орієнтації українського суспільства. Із таким мізерним національним культурно-комунікаційним потенціалом, яким оперують теле- й радіоканали, книжково-видавничі індустрія, про національні культурні індустрії годі й говорити, хіба можна сподіватися на формування повноцінного соціокультурного середовища? Якби ми були справді такі бідні та безпорадні... Та ні, маємо потужну інтелектуальну, культурно-мистецьку еліту (а які національні таланти розбіглися по світах у пошуках можливостей творчої реалізації!) і водночас маємо ганебно несприятливі умови в Україні, які знесилюють науковий пошук учених, творчий дух письменників, художників, кінематографістів, театральних діячів, музикантів...

І хоч би як ми ставилися до прогностичних візій С. Гантінгтона, слід погодитися з ним, що належність до тієї чи іншої ідентичності визначатиме політику держав у цьому глобалізованому світі. Звідси ло-

гічний висновок: національні еліти “приречені” бути своєрідними форпостами, які захищатимуть національні культури від асиміляційної корозії, що вже роз’їдає культурно-духовну оболонку нації.

А тут ще своїх внутрішніх — політичних, економічних, соціогуманітарних — проблем море. Узяти хоча б таку, як взаємодія громадянського суспільства і влади. Як цього досягти, коли є очевидно неформованість громадянського суспільства, коли такий низький поріг довіри громадян до суспільних інститутів і, взагалі, народ настільки відсторонений від реальної влади, що мимоволі доводиться говорити про кризу легітимності влади в Україні. Складається враження, що нинішня влада своїми діями, передусім пориванням прибрати якнайбільше влади в одні “партійні руки”, сама посилює цю кризу до критичного стану. Якби влада усвідомлювала актуальну важливість соціогуманітарних факторів, хіба тривала б спекуляція на нагнітанні відмінностей в історичній ідентичності за віссю “захід-схід”, хіба правляча партія виходила б на люди з проєктом Закону “Про мови в Україні”, розділ II якого робить російську мову в Україні офіційною, тобто, по суті, їй надається статус державної? Не повинно далі тривати так, як ми це спостерігаємо на більшості комерційних теле- та радіоканалів, коли активно, як б сказав, цілеспрямовано впроваджується російсько-українська двомовність, яка насправді націлена на формування в суспільній свідомості домінанти російської мови в культурно-інформаційному просторі України. Усе це посилює і так величезну диспропорцію у структурі українського культурного та інформаційно-комунікаційного простору на користь Росії. До того ж публічне, часті демонстративне використання російської мови народними депутатами, державними чиновниками, бізнесовою та інтелектуальною елітою, не кажучи вже про так званих шоуменів та інших “творців” масової культури, формує в суспільних настроях проросійську орієнтацію, сприяє подальшій консервації російсько-політичного і мовно-культурного ареалу в Україні. А це якраз і відповідає позиції нинішньої влади Російської Федерації, яка розглядає культурно-інформаційний

простір України, не кажучи вже про конфесійний, а тепер ще й освітній, як частину “Русского міра”.

Ви думаєте, перефарбована в гуманітарні кольори ідея старця Філофея “Третього Риму” в нову імперську ідею “Русского міра” випадково так пропагандивно розгортається в Україні? І не випадково політично перефарбований не один уже раз “лис Микита” Дмитро Табачник у ранзі міністра освіти і науки на прийомі у Московського патріарха Кирила в Києві, як засвідчила преса, раптом зголосився втілювати в Україні цю шовіністичну програму “Русского міра”. Адже індустрія знань, до якої безпосередньо причетний, гадаю, з благословіння Московського Патріархату і кремлівської “двійки”, міністр освіти, дуже ефективно дестабілізує гуманітарну сферу нашої держави.

Тож не випадково сьогодні, особливо в умовах нарощення влади в руках доміантної політичної сили — Партії регіонів, розмивання цілісності українського культурно-символічного простору набуває пришвидшених темпів. І це є, по суті, виконанням важливого для Росії соціального та політичного завдання — збереження російською мовою простору за межами Росії.

Тому одним із головних завдань гуманітарної політики України має бути забезпечення суверенності українського культурно-інформаційного поля та формування загальнонаціональної громадянської ідентичності.

Невже правляча еліта не усвідомлює, що саме державі належить провідна роль у розвитку соціогуманітарної сфери і що державна гуманітарна політика потребує не просто оздоровлення і модернізації, а й системної її реалізації? Правда, для цього треба передусім розробити стратегію гуманітарної політики, в основі якої має бути розвинуте громадянське суспільство, людиноцентрична соціальна політика, культурна і політична консолідація націй, формування “суспільства знань” і національно-громадянської ідентичності.

Нинішня влада по всякчас декларує побудову громадянського суспільства на основі демократичних цінностей та формування нової якості життя. Що ж, гідна мета, але її не досягти, якщо не буде громадянської єдності та політичної консолідації українського суспільства, якщо не відбуватиметься інтеграції регіонів у єдиний український духовний, гуманітарний, політичний та економічний простір. То ж хіба треба знову й знову доводити, пояснювати, переконувати, що в цьому процесі інтеграції та консолідації надзвичайно важливу функцію виконує державна мова, що без культурної консолідації не буде досягнута і політична консолідація нації. Тому гуманітарна політика держави в наш час і в цих умовах активної глобалізації та планетарної інтеграції повинна відзначатися виразним національним змістом, а духовно-культурне збагачення людини і нації має усвідомлюватися як потужний ресурс гуманітарного розвитку українського суспільства.

Ключовим консолідуючим елементом суспільної свідомості є національна ідентичність. Але як її формувати, коли ми не маємо в Україні єдиного інформаційно-комунікативного простору, а отже, — не маємо ні спільного культурно-символічного, ні науково-культурного простору. Як, якими засобами, якими інструментами впливу “поширювати серед різних соціальних, вікових, освітніх, культурних верств Українського народу ідею спільності історичної долі, переваг тісної співпраці

НА МЕЖІ СТОЛІТЬ

і взаємодопомоги, безпосередньої залежності успішності кожного громадянина від рівня єдності українського суспільства, що сприятиме формуванню національної ідеї в її широкому, світоглядному розумінні”, як це передбачено Стратегією національної безпеки України, коли в комунікативному просторі нашої держави домінують російські електронні та друковані засоби масової інформації, функціонують чужоземні спеціальні інтернет-проекти, книжкова, кіно-, відео та аудіопродукція...

Маю великі сумніви щодо впровадження цієї, затвердженої Указом Президента України від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 “Стратегії національної безпеки України”. Думаю, найближчим часом її переглянуть і там ми вже не прочитаємо: “2.8. **“Посилюється негативний зовнішній вплив на інформаційний простір України, що загрожує розмиванням суспільних цінностей і національної ідентичності”.**

Зрозуміло, чому ця Верховна Рада не схвалила розглянутого на парламентських слуханнях 6 жовтня 2010 р. проекту “Стратегії гуманітарної політики сучасної України”, бо в основі цієї стратегії — національні базові цінності та загальнонаціональні пріоритети. А це багатьом народним депутатам не подобається, хоча на словах вони за динамічну трансформацію нашої країни, за формування нової суспільної солідарності. Але досвід оновленої Європи, світовий досвід переконують, що модерна суспільна солідарність формується на основі культури як системи ціннісних орієнтацій, “вирощених” на національно-духовному ґрунті.

Щодо питань освіти, на яких Ви як викладач університету наголошуєте, то тут постає і проблема формування національної еліти — інтелектуальної, духовної, що дає суспільству енергію державного самоздійснення. Формування національної моделі економічного розвитку може здійснюватися тільки на сучасних національних і ментальних чинниках власного народу. Науковці Гарвардського університету дійшли висновку, що причини успіхів Китаю слід шукати у конфуціанстві. Ті країни, які використовували для свого розвитку, зокрема економічного, чинники ірраціональності, передусім культурно-релігійні, досягли колосальних успіхів. На цій основі можлива реалізація національної доктрини освіти. Фінансування освіти повинно здійснюватися як стратегічної галузі, тобто не менше 10 % ВВП або 8 % ВВП. Так само і щодо науки. Наукова творчість не лише потребує вільної особистості, а й формує її — робить її духовно зрілим, відповідальним за суспільство громадянством.

— **Освіта і наука тісно пов’язані між собою. Одним із яскравих доказів на користь цього є посилення ролі та значення наукових досліджень у провідних університетах, розвиток тут власних наукових шкіл. Так, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка збережено традицію низки наукових шкіл, які успішно працюють протягом багатьох років. Важливою умовою модернізації освіти є міжнародне співробітництво вищих навчальних закладів.**

Та повернімося до сьогоденної духовної ситуації. Мені здається дуже важливим пізнати дух часу і поєднати його з нашою споконвічною православною вірою. Саме відсутність у суспільній свідомості глибокої, “вирощеної” на духовних “дріжджах” християнської традиції і національних цінностей віри, була однією з основних причин поширення настроїв безнадії і розгубленості перед обставинами життя, втрати надії на справедливість, а отже, втрати гідності. Про це Ви, Микола Григоровичу, пишете у своїй книзі. Справді, нам потрібна віра в силу національного духу. Національна єдність мала б стати основою духовного відродження людини. Тоді буде реалізовано лю-

диноцентричну модель розвитку українського суспільства. Актуальним завданням нині є витворення цілісного культурного організму, про що писав І. Франко ще 1905 року і на чому Ви наголошуєте у своїй книзі “Він знав, як багато важить слово...”

— В ідеалі держава — це культурний організм, який треба формувати, підтримувати його життєдіяльність передусім постійним плеканням мови, культури, традицій, цінностей свободи і демократії. Творити національно-культурну і політичну єдність українського народу, заряджати суспільні настрої і почуття енергією державного та особистісного самоздійснення. До речі, наша молодь це дуже добре усвідомлює. Президентський фонд Леоніда Кучми “Україна” у лютому 2011 р. оголосив конкурс: “Україна: 20 років незалежності” для студентів до 25 років. Із 1100 учасників конкурсу, які представляли 119 вищих навчальних закладів із 26 регіонів України, на запитання: “Який вплив має національна ідея на розвиток України?” 84,6 % опитаних відповіли: “Відсутність національної ідеї гальмує державне будівництво”.

Такої високої єдності у відповідях не було жодне із запропонованих учасникам конкурсу питань.

Щодо національної ідеї, то її життєдіяльність можлива за умови поєднання з ідеями свободи слова, демократії, соціальної справедливості та безпеки. Наше найближче завдання — формування і зміцнення української держави на основі колективної культурної ідентичності, національної єдності та інтеграція до європейської спільноти як континентального інтегрального простору. Тут важливе врахування інтересів усіх верств населення, охоплення усіх сфер життя. Загалом державна ідеологія є системою саме гуманітарних пріоритетів для формування нових структур суспільної свідомості, оновлення ментальності нації в її національно-культурній, політичній єдності, духовній суверенності. Не повинно бути розриву між економікою і культурою, політикою і культурою. Для кожного типу державності потрібен певний тип культури як системи духовних пріоритетів, ціннісних орієнтацій суспільства.

Нам потрібно активізувати процес піднесення національної свідомості, ініційований гуманітарними інститутами НАН України. Науковці-гуманітарії вже виробили систему ціннісних орієнтацій для суспільства.

— **Тут слід пам’ятати, що духовне життя пов’язане з релігійними цінностями. Архетип Сина Божого, який був розп’ятий з волі Божої за гріхи людства, за гріхи кожної людини, вселяється в колективне позасвідоме і починає визначати пошук істини людиною його розуміння світу, Бога і її самої, людини. Ви дуже добре у своїй книзі говорите про так зване “європейське переживання України”, виступаючи при цьому прихильником національної держави, яка має майбутнє в умовах формування мультикультурних і мультиетнічних суспільств.**

— Так, нам слід пристосуватися до глобалізації. Гуманітарний потенціал нації у XXI столітті буде чи не головною продуктивною силою у виборі геоекономічної й геополітичної моделі майбутнього, у формуванні нової парадигми розвитку цивілізації. Тому збереження національної сутності, національної ідентичності, культурно-духовної своєрідності є суттєвою складовою державної політики, політики гуманітарного розвитку суспільства. Нам потрібно зайняти своє місце у процесі глобалізації. Україні необхідна національна стратегія культурного розвитку, спрямована на духовне єднання з Великою Європою, а для цього слід переглянути всі законодавчі акти про культуру, оскільки вони не відповідають умовам ринкової

● ЛИСТ ЧИТАЧА — ДО ДРУКУ!

ВИШКРІБКИ «ІДЕЙ» ТАБАЧНИКІВ І К⁰

Василь ТУРОВСЬКИЙ,
Москва

Фашизм як політичне й ідеологічне явище виникає на основі і з метою узурпації влади. Тому злочини сталінського тоталітаризму і гітлерівського фашизму не різняться між собою. В умовах тоталітаризму в СРСР, що виріс із “потреб російського соціалізму”, і націонал-соціалізм в Німеччині скривджених Версалем німців, визрівали під іконами національних вождів через насилья державної машини. Метастази фашизму в сучасній Росії не викорінені. Йдеться не тільки про відродження тут ідеології сталінізму. Йдеться про культивування догм, притаманних режиму фашистського типу — вождизм, ліквідація опозиції, культивування страху в суспільстві, опора на силові структури, пропаганда “істинності русскої вери” (ідеологія РПЦ), заперечення права інших народів на існування, провокації терактів з метою використання військової сили для поневолення народів, зовнішньополітичні інсинуації, територіальні претензії тощо. Імперська і націоналістична пропаганда виконує в сучасній Росії службову функцію. Усе це — з арсеналу ідеології і практики фашизму. Тут завжди є виправдовування фашистської практики. Фраза Достоевського: “Константинополь повинен бути наш” або хлібніковське: “Перун штовхнув Христа” у своєму пафосі споріднені з європейським фашизмом 1930-х років. Хіба не з арсеналу догм фашизму лунають твердження, що “Договір Молотова і Ріббентропа знаменував собою спасіння миру”, або повторення Наталією Басовською в її повчаннях на російському ТБ, що “без війни не буває миру” (натяк на війну в Південній Осетії)? З того ж фашистського арсеналу “вишкрібають” свої ідеї люди наскрізь тоталітарного і вульгарного мислення: “комуністи” Грач і Симоненко, регіоналі “полковник” Табачник і фашист Костусев тощо. Вони цинічно називають політику відродження мови і культури українського народу “фашизмом”, а знищення українського народу, його мови і культури в українській державі і в сусідніх землях (у межах сучасної РФ) — “правом”.

До спільних рис фашизму європейського і російського типів можна зарахувати соціалізм як основний компонент досягнення мети. У російському сценарії для зміни соціалістичної концепції на імперську потрібні були дві фігури — Ленін (антиімперіалістична концепція) і Сталін (імперіалістична концепція). А в Європі Муссоліні й Гітлер змушені були зіграти послідовно обидві ролі — від соціаліста і лідера робочого руху до фанатиків імперіалістичної ідеї. В теорії і на практиці в СРСР і в Німеччині та Італії цей розвиток відбувався паралельно. Підпал рейхстагу і вбивство Кірова, геноцид українців голодомором і єврейські погроми — методи фашистські, якими б “головокруженнями” ці злочини влади не виправдовувалися.

...Нові намагання знищити Україну, мову українського народу, демократичні вибори свідчать про живучість російського фашизму. Ненависть фашистського замісу до української мови в Одесі чи Луганську або в колись козацькому Запоріжжі чи деінде знаменує собою ще один факт: крах марення про т. з. “один народ”. Хотіли вони того чи ні, але творці “постанов” про “регіональний статус російської мови” фактично довели, що російська мова і українська мова — різні мови, що росіяни і українці — різні народи. Що й потрібно було довести: інтернаціоналісти “ухвалили постанови” всупереч їхній меті.

Закінчення.
Початок на стор. 1

Микола Щепець, член Президії, голова комісії з охорони навколишнього середовища та екології розповідає:

— До нас заскочив стривожений заступник начальника міського Главка з громадського порядку підполковник міліції Володимир Шапошник. Видко, йому, українцеві, не хотілося брати гріх на душу. І він сказав, показуючи на вікна: “Погляньте он туди і гляньте он туди. Мені наказано за будь-яку ціну навести порядок. Ви — міська влада. Вирішуйте! Як скажете, так і буде”. (Тоді міліція була подвійного підпорядкування. — Авт.). А нас, членів Президії, залишилося лише п’ятнадцятеро, бракувало одного голосу. Тому виконуючий обов’язки голови Олександр Мосіюк, порадившись з юристами й депутатами, вирішив ухвалити так зване протокольне рішення.

На ту мить напруга сягнула найвищої точки. На пам’яті ще свіжими були кровопролиття у Тбілісі, Баку, Душанбе. П’ята колона не дрімала. Необережний крок, зволікання, і національний вибух був би неминучим! Але за кілька хвилин Хрещатик, розквітаний національними знаменами, із завмиранням, зі сльозами на очах, під звуки національного гімну і вигуки “Слава Україні!”, десятками тисяч пар очей супроводжував національний синьожовтий прапор. Він повільно, але впевнено здіймався в небо.

Це було о 19 годині 24 липня 1990 року.

З поверненням національного символу в Україну поверталася надія на незалежну, українську Україну. Україну, на олтар свободи якої покладено тисячі, мільйони жертв її кращих синів і дочок упродовж кількох століть неволі, фізичного і духовного нищення.

Тоді Олесь Гончар запише у своєму щоденнику: “Над Київ-

Депутати першого демократичного скликання Київради (1990—1994) під час святкування Дня прапора

ською міською радою замайорів жовто-блакитний прапор! О 7-ій год. вечора освятили й підняли. Людей було багато, і молодь, і старші розуміють значення події. Щойно дзвонила Алла Платонівна [Бажан], бігала, каже, раненько дивитись, чи не зняли. Майорить! Хтось діждеться, що замайорить і над цілою Україною. Хтось дочекається...” Ця подія відбулася за рік до того, коли стяг підніметься й над куполом Верховної Ради.

Нині можна було б сказати: таки дочекались! Але кілька днів тому на прийомі в Київграді з нагоди цього знаменного дня довелось почути різні думки.

Привітавши гостей, **перший заступник голови КМДА Олександр Мазурчак** окрема зазначив:

— Подія, річницю якої ми сьогодні святкуємо, справді легендарна. Я впевнений, що мине час і наші наступники скажуть — якби не

піднявся у той день український прапор, то, можливо, не було б і вільної України. Це була справді надзвичайно важлива подія для нашої держави. Ми схилиємо голову перед тими людьми, які стали учасниками підняття синьо-жовтого стягу, за їхню мужність і мудрість взяти на себе таку відповідальність!

Олександр Засць, народний депутат України, учасник тих подій:

— Підняття національного прапора стало переломним моментом у боротьбі українців за незалежність. Дуже важко тривала боротьба за національні символи. Ми проголосили незалежність лише 24 серпня 1991 року. І тільки 4 вересня підняли прапор над Верховною Радою. Але й сьогодні, на двадцять першому році незалежності України, ми не маємо закону, який би описував державні символи і регламентував їхнє використання. Ми роз-

робили і винесли на розгляд відповідний законопроект, але регіонали із комуністами відхилили його.

Тоді ж, у 1990-му, народних депутатів Київради підтримував народ. Це був своєрідний вотум довіри. Вони справді того заслужили своєю чесною, безкомпромісною проукраїнською позицією, бо розуміли, що головне для них — захист інтересів киян. А відтак — і Української Держави.

Надія Одарич, секретар постійної комісії з боротьби з організованою злочинністю:

— Хочеться сказати щось приємне, але водночас і дуже тривожне. Згадаймо той час, коли нас, представників демократичного табору, абсолютно чесно, у рівній боротьбі з суперниками, було обрано до Київради. Здебільшого так відбувалося й у заступників пануючої на той час

влади — комуністів. На вибори ми йшли, щиро прагнучи захищати інтереси людей, киян. Як-хось корисливих міркувань, гадаю, у жодного із нас не було.

Подивіться, що робиться нині! За якусь сотню-другу гривень або кіло гречки й пляшку горілки люди ладні голосувати за будь-якого примітива, морального вирока, непотріб, бандюка. За десятку-другу виходять на вулиці підпрацьовувати статистами-мітингувальниками чи демонстрантами. Їм геть байдуже, хто їм платить і за що виступає той “конкретний пацан” чи закордонний “захисник” їхніх інтересів. Цинізм, розбещеність заволоділи більшістю виборців. Падіння суспільної моралі, розпач і зневіра розумних і чесних людей, розгул корупції від найвищої влади до найнижчої стали в Україні звичним явищем. І що найстрашніше — ми до цього якось непомітно звикли, змирлися... Чи можна було уявити таку ганьбу ще 20 років тому?

Арнольд Назарчук, голова Київради 1990 р.:

— Хай подумки кожен згадає, як відбувалися вибори тоді й зараз. Порівняйте склад депутатського корпусу Верховної Ради і Київради зараз і тоді. Разюча відмінність в інтелекті, моральності й демократичності їхнього обрання! Сьогодні депутатами правлять партійні інтереси, наприклад, тієї ж таки Партії регіонів. Вони нічого спільного не мають з інтересами киян. Але рано чи пізно цьому буде покладено край. Чим закінчила советська влада, ми ще пам’ятаємо. А національний прапор хай нагадує нам усім, що українці здатні захистити свої права тоді, коли об’єднуються.

...Відтоді минуло 21 рік. Можна було б радіти нашій незалежності, але підстав для того небагато. Впевнений: головне нас чекає попереду. Раз піднявши символ, мусимо бути гідними його слави. І захищати повсякдень і повсякчас.

МИТРИ Й ОМОФОРИ БАЧУ, А СВЯТОСТІ — НІ

До нас знову приїхав Кіріл... Той самий Кіріл Гундяєв, що за сумісництвом є Патріархом Російської православної церкви.

Сказавши так — не помилився. За численними свідченнями російської преси, з появою на московському церковному троні цієї особи за нею тягнеться шлейфом один ганебний скандал за другим. І так з початку 90-х, коли громадськості стало відомо про його активне співробітництво з КГБ. Тоді у ЗМІ просочилась інформація, що Кіріл має в органах кличку “Михайлов” і вже навіть митрополитом тривалий час виконував “делікатні” доручення “контори глибокого буріння”.

На це можна було б махнути рукою: мовляв, хіба мало за советських часів серед рясофорних було сексотів? Але справа з архівами “контори” ще дуже підігріла інтерес до його сірої особи. Річ у тім, що преподобний, задіявши всі важелі впливу, почав активно скуповувати секретні документи. Насамперед ті, де був бодай будь-який компромат на своїх братів во хресті. Згодом, по смерті Алексія II, під час виборів на Архієрейському Соборі нового патріарха, Кіріл віртуозно скористався секретною інформацією. І члени високосвященного зібрання, попервах покомизившись, змушені були проголосувати за нього. Навіть Володимир, Патріарх Української православ-

ної церкви Московського Патріархату, якому пророчили цю посаду, чомусь відмовився.

Новому речнику російської православної церкви, як виявилось незабаром, “нічого человеческого не чуждо”, особливо матеріальне. Тридцятьма срібняками він не обходиться. Ще за попереднього Патріарха Алексія II Кіріл програв у черговому скандалі з негальною торгівлею тютюном. Використовуючи свої давні зв’язки з КГБ, він налагодив безмитне ввезення під виглядом гуманітарної допомоги (!) великих поставок імпортованих цигарок “Філіп Моріс”. Перевалочною базою йому слугував московський Свято-Данилів монастир. Реалізацію здійснював по всій Росії через широкую мережу власних торгових точок, якими керувала його велика рідня. Із того, що стало достеменно відомо журналістам і згодом широкій громадськості, святий та божий має ще макаронну фабрику в Смоленську, спільне підпри-

ємство з обробки й продажу алмазів “Артгемма”, “заводик”, що випускає воду, і низку дрібніших підприємств. Є й банк комерційний — “Пересвет”, хоча його офіційним засновником виступає Московська патріархія. Нині це одна з найпотужніших фінансових установ у Росії. Сьогодні виробничо-торгова імперія Кіріла Гундяєва, даруйте, АТЗТ “Російська православна церква”, має свої інтереси не лише в торгівлі високорентабельним товаром:

алкоголем, тютюном, алмазами, а й у сфері послуг: у готельному і туристичному бізнесі.

Усе в його церкві поставлено на широку ногу. Однак отримуваних мільярдів йому все одно мало. Тому вже не перший рік Кіріл виношує нібито такий законопроект, який законодавчо допміг би обкласти церковними зборами православних росіян. Але найбільшою статтею доходів залишається все-таки політика.

Як і його колишній і нинішній патрон Путін, Гундяєв є одним із несамовитих речників “русского міра” — системи (ідеології і практики) повернення Москвою своєї влади над колишніми республіками “тюрами народів” через маскультуру, ЗМІ, військове й економічне так зване співробітництво, але насамперед — православ’я.

Надійним предстоятелем і опорою для проведення політики “єдиної і не-делімої” в Україні залишається Патрі-

арх УПЦ Московського Патріархату Володимир (Сабодан). Але не лише “святійший”, він же новоспечений “Герой України”, лобизає ручку мордовсько-московського гостя. Його рясно осипають цілунками й дрібніша українська челядь. Для них слово хазяїна, даруйте, Патріарха Кіріла — закон, який притямом виконують місцеві “козачки”. Варто було йому в один із приїздів до Києва висловити невдоволення назвою вулиці Івана Мазепи (протиляється від метро “Арсенальна” до Києво-Печерської лаври), як Київрада тут же взяла під козирок і перейменувала її частину. І якби ж то тільки вона одна! Погляньмо докуч, киньмо погляд на пагорби Печерські. У проповідях “рясофорних”, у молитвах вірних їхньої церкви жодного широго й живого прабатьківського слова. Хіба ж може бути шана до свого рідного, коли, перебуваючи в АТЗТ “УПЦ”, мусиш коритися не нашим, українським, і не Божим, а його, Кіріла, законом?

Отож дивлюся я на їхні митри й омофори, а святості зі свічкою не знаходжу.

Матеріали підготував
Микола ЦИМБАЛЮК

МИ НЕ ПОВИННІ ЗЛАМАТИСЯ

Надія КИР'ЯН

НЕ ЗРАДИТИ СЕБЕ

Олена Теліга була цілісною особистістю, жила, ні на йоту не відступаючи від власних переконань. Вона писала: “Коли ми, поети, пишемо про відвагу, творчість, шляхетність посвяти й цими творами запальною та шлемо на небезпеки інших, то як можемо ми самі цього не робити? Справжня поезія — це не видумана комбінація, це вплив душі. Як же ж чутимусь я, коли піду проти своєї поезії? Коли я загину, то знатиму й іншим покажу, що жила так, як хотіла й як повинна була жити, коли ж сидіти в безпечнім заплілі — це вже буде зрада мене самої”.

До 105-річчя з дня народження Олени Теліги актриса Львівського національного театру ім. Марії Заньковецької Наталія Лісова та режисер цього ж театру Інна Пав-

Олена і Михайло Теліги.
Варшава, початок 1930-х років

люк створили та поставили п'єсу “Олена Теліга. “Або — або”. Наталія Лісова, яка грає роль Олени Теліги, розповіла про роботу над постановкою: “Коли ми з Інною Павлюк писали п'єсу, створювали виставу, прагнули показати Олену Телігу не як героїчний пам'ятник, а як живу людину зі всіма її страхами, болями, переживаннями, зрозумілою глядачам. Через образ Олени Теліги ми хотіли показати, що в будь-якій ситуації, зокрема в тій, яка зараз є в Україні, ми не повинні опускати рук.

Адже тоді, під час німецької окупації, коли виникла загроза її життю, друзі казали: виїжджай! Вона мала таку можливість. Але відповіла: “Ми не повинні зламатися! Ми не можемо опускати рук!” Це її девіз”.

Працюючи над виставою, автори досліджували різні інформаційні джерела: листи, спогади про Олену Телігу, її публіцистичні твори, вірші. Найцікавіше — листування, в ньому найбезпосередніше передано почуття людини саме в тому часі. У пізніших спогадах пишуть піднесеніше, накладається бачення оповідача, матеріал уже “підфарбований”, — вважає пані Наталія.

Опрацьовуючи матеріал, розглядали варіанти його подачі. Можна було просто прочитати вірші Олени Теліги під музичний супровід. Але хотілося показати її драму, становлення особистості, простежити, як, за словами її подруги, поетеси Наталії Левицької-Холодної, Олена перетворилася “з сентиментальної Ленокки на героїчну Жанну Д'Арк”. До слова, Наталія Левицька виїхала за кордон і дожила до 103 років. Вона тужила за Україною, писала, що хотіла б закінчити життя, як її подруга, шкодувала, що не спромоглася на такий вчинок.

“ЄДИНИЙ ДЕНЬ — МОГО ЖИТТЯ КОРОНА”

П'єса починається власне “з кінця”. Лютий 1942 року, коли за наказом проводу ОУН Олена та її товариші мали виїхати з окупованого німцями Києва, оскільки стало відомо, що 9 лютого всіх, хто прийде на збори Спілки українських письменників, мають заарештувати. І цієї ночі, коли було зроблено фатальний вибір, перед очима Олени проходить усе життя, у спогадах, навіяних світлинами зі старого альбому...

Неодноразово звучала думка, що Україні Незалежність дісталася дуже легко. Без крові й боротьби. Насправді це зовсім не так, вона скроплена кров'ю багатьох героїв, про яких ми знаємо недостатньо, а деяких не знаємо взагалі. Однією з таких героїчних особистостей була українська поетеса, літературний критик, громадський діяч, 105-річчя з дня народження якої нині минає.

За німецької окупації Олена ТЕЛІГА продовжувала працювати для української культури, стала головою Спілки українських письменників, не зважала на постанови окупаційного режиму. Між еміграцією і смертю свідомо обрала смерть — її розстріляли у лютому 1942 року в Бабиному Яру.

Наталія Лісова розповідає про проблеми, з якими зіткнулася: як створити живий образ, а не “героїчну схему”. Різкий стук у двері, вівчарки гавкають, чути німецьку мову. Яка реакція звичайної людини? Вона злякається. Як зіграти? І не бути нищою, і не бути штучною. Показати, як ця жінка могла себе акумулювати, пересилити страх, сказати: ні, я не зламаюся, і щоб у це повірили глядачі — саме таке завдання ставлять автори п'єси.

За основу твору взято кілька ключових моментів біографії Олени Теліги, що кардинально вплинули на її становлення.

Сама Олена яскраво описує “круті повороти”, наприклад, такий епізод: “Сталося це дуже несподівано і дуже швидко. Це, можливо, була одна секунда... Це було на великому балу у залах Народного дому на Виноградах, що його улаштував якийсь добродійний комітет російських монархістів під патронатом відомого Карла Крамаржа. Я була тоді у товаристві блискучих кавалерів, ми сиділи при столику і пили вино. Невідомо хто і невідомо з якого приводу почав говорити про нашу мову за всіма відомими “залізязку на пузязку”, “собачий язик”, “мордописня”... Всі з того реготалися... А я враз почувла в собі гострий протест. У мені дуже швидко наростало обурення. Я сама не знала чому. І я не витримала цього напруження, миттю встала, вдарила кулаком по столу і обурено крикнула: “Ви — хами! Та собача мова — моя мова! Мова мого батька і моєї матері! І я вас більше не хочу знати!” Я круто повернулася і, не оглядаючись, вийшла. І більше до них не вернулася. З того часу я почала, як Ілля Муромець, що тридцять три роки не говорив, говорити лише українською мовою”.

Спротив насильству, хамству був у Олени в генах, від батьків. Під час Першої світової війни мати її навчала: попри те, що ти володієш німецькою, ти не повинна спілкуватися їхньою мовою, бо вони окупанти. Її мати була дуже мила, тиха, давала лад у домі, але при цьому з надзвичайним почуттям власної гідності, “цивільної відваги”, як цю рису згодом назвала Олена в статті “Партачі життя”.

А батько був відомий урядовець УНР, український патріот.

Наталія Лісова в ролі Олени Теліги

Великий вплив на Олену Телігу мало українське емігрантське оточення в Польщі, Чехословаччині, де вона жила з 1922 до 1941 року. Це були люди, у яких поєдналися інтелект, знання, прорив, душевна свобода. Серед них Дмитро Донцов, Олег Ольжич, Леонід Мосендз, Улас Самчук, Михайло Сціборський, Олег Штуль-Жданович та інші, які жили Україною. Їхні ідеї Олена всотувала, як губка.

У спектаклі “Або — або” автори зуміли створити образ Олени Теліги, який передає її справжній характер, її душу. Вона горда, незалежна, сильна, безкомпромісна, прагне пориву, а не сірого, буденного існування, але водночас — ніжна, романтична й зворушлива.

“Ми докопувалися до всіх деталей, навіть побутових, щоб створити правдивий образ справжньої жінки, — розповідає Наталія Лісова. — Наприклад, в епізоді, коли Олена з Уласом Самчуком ішли пішки з Кракова до Львова, прямуючи до Києва, й могли взяти лише найнеобхідніше. Коли зупинилися в якомусь населеному пункті, Олена написала до Михайла Теліги: як хтось буде ще переходити кордон, передай мій капелюшок. Або у Варшаві, коли було сутужно з грошима (а це було нерідко) ділилася суто жіночими проблемами з Наталією Левицькою: мені треба сукню реставрувати (грошей на нову не було). “Хочу змінити “банан” на “румбу”. Під неї хочу купити нову фарбу для уст...”

Це дивовижно: при тих капелюшках, “бананах”, “румбах” та інших жіночих дрібничках у ній жив сильний і непокірний дух”.

У колі друзів Олена користувалася надзвичайною повагою, любов'ю, вона викликала захоплення. Була щасливою в особистому житті: її чоловік — Михайло Теліга, кубанський козак, бандурист, інженер-лісівник, поділяв її погляди, був опорою й підтримкою. І сам жив Україною, щодня робив конкретні справи. Майже як у казці — пішов за нею на вірну смерть: їх заарештували після зборів Спілки письменників, на яких Олена виступала. Щоб бути заарештованим разом з дружиною, назвався письменником, яким насправді не був (сторонніх людей того дня відпускали). Насправді їхні стосунки — не диво й не казка.

Поетеса Галина Зелінська (псевдонім Галя Галичанка) з цього приводу пише: “Вона не жила впівподиху, впівдуші, впівкроку. Вона була надзвичайно цілісна у своєму пориві до краси, до Бога, до чистоти. Цього вимагала й від чоловіків. Тому біля неї постав такий потужний, цілісний чоловік, як Михайло Теліга, інший там не міг бути. Як каже Олена: “Обранець має бути свій”. У старші літа з'являється Дмитро Донцов. Цю зустріч можна розглядати не стільки як закоханість, а як щось дуже глибоке, спорідненість душ. Ця людина також багато долучилася до її формування як борця, націоналістки, Українки з великої літери”.

Кінець спектаклю відомий і правдивий: “Автоматна черга. Тиша”.

НЕ БУДЬМО “ПАРТАЧАМИ ЖИТТЯ”

Глядачі різні і реагують по-різному. Хтось знає про Олену Телігу багато, хтось почув уперше. Але ніхто не залишається байдужим. Можливо,

Олена і Михайло Теліги.
Краків, 1939 р.

для когось — це початок пробудження. Деякі вчителі згодом розповідали, що старшокласники навіть переписуються віршами Олени Теліги.

Під час вистави люди нерідко плачуть. Актори розуміють: їхня праця — не марна. “Мені здається, що душа Олени Теліги виждала свій час, і саме зараз, перевілена в акторський образ, буде доступніша глядачам, — вважає Наталія Лісова. — Ми з Інною Павлюк розуміємо, що робимо добру й потрібну справу. Ми не ставимо абищо. Працюючи над п'єсою про Олену Телігу, ми стали як сестри. Ця праця щодня нас об'єднує”.

Активно долучився до популяризації образу Олени Теліги Ярослав Гелетій, просвітянин, кандидат технічних наук, головний редактор щорічного альманаху “Український вісник”, член НСЖУ. Він — редактор книжки “Олена Теліга. “Або — або”, дев'ятнадцять томі “Комі-Гулагіана”. У ній вміщено п'єсу, а також спогади, статті сучасних авторів про Олену Телігу, де заключним акордом є добірка віршів поетеси з Броварів Галини Галичанки, присвячена Олені Телізі.

Ярослав Гелетій — один із найперших вдячних глядачів п'єси. Ділиться враженнями: “Вистава — це згусток імпульсивної енергії. Запис вистави і книжку плануємо розіслати в усі регіони України, щоб посправжньому оцінили жінку-героїню. Олена Теліга — це історична особистість, з її жіночістю, красою, талантом, рішучою оцінкою подій і з її знаменитим “Або—або”. Або людина — патріот України, хоче бачити, будувати цю країну, воює за неї, або людина байдужа до України, зраджує її інтереси, визискує для власного збагачення. Це гасло актуальне й сьогодні.

Для молоді вистава — першоджерело ідейності, яке може відволікти від непотрібних шоу, марнування часу. І водночас звернення до наших драматургів, письменників, ніби заклик писати не одноденки, а твори, гідні таких героїв, як Олена Теліга.

Я вважаю, що Олена Теліга і акторка Наталія Лісова, її творча подруга Інна Павлюк — посестри по духу”.

П'єса “Або—або”, як і її головна героїня, нині надзвичайно актуальна. Ось уривок з доповіді Олени Теліги “Партачі життя”, що була виголошена 1941 року у Краківській “Просвіті”. “Партачі життя — це ті люди, що не мають звичайної, не героїської, а буденної цивільної відваги... ображаються лише за себе і то там, де ця образа принесе їм якусь користь, а не погіршить стосунків із потрібними людьми і їхнього матеріального стану... вважають, що лихо є не на те, щоб з ним боротися, лише на те, щоб його тактовно обминати... ніколи не мають настільки відваги і чесності, щоб стати на боці проповідника правди... готові стати кожної хвилини на боці все одно якого переможця...”

Отже, якби ми всі мали “цивільну відвагу”, кожен підпирав собою небо правди й справедливості, нація нормально розвивалася б, процвітала й не потребувала таких жертв, на які спромоглися Олена Теліга, Василь Стус, В'ячеслав Чорновіл та інші герої. Тож шануймо й пам'ятаймо їх!

Ярослав Кендзьор у Дрогобичі, біля пам'ятника В'ячеславу Чорноволу

МЕНТАЛЬНІСТЬ І РОЗБРАТ

— **Ярославе Михайловичу, знаючи Вас як принципового, безкомпромісного політичного і громадського діяча, сподіваюся, Ви не уникнете обговорення неоднозначних, гострих моментів нашої новітньої історії. Ми не можемо переписати історію, але дати оцінку тим подіям можемо і повинні. Тож почнімо. Грудень 1991 року, Всеукраїнський референдум на підтвердження незалежності Української держави. Водночас і перші президентські вибори, які фактично започатковували формування влади цієї нової держави...**

— І через рік, і через десять, і сьогодні, згадуючи 1 грудня, думаю про те, що ми, українці, маючи такий великий шанс радикально змінити напрямок розвитку України, ним не скористалися. Ми законсервували українські проблеми, забравши їх із Радянської України, Радянського Союзу.

Необхідно було вирішити дві проблеми, безпосередньо пов'язані між собою. Перша — підтвердити Акт проголошення незалежності, я б назвав його актом відновлення незалежності: понад 90 відсотків людей сказали “Так!” незалежності. Але другий крок ми мали зробити вже на рівні незалежної держави — обрати українську владу.

Люди мали дуже чіткий вибір. Переплутати кандидатів на пост президента було неможливо. Один — колишній ідеолог Компартії України, людина, яка разом зі своєю партією мечем і вогнем випалювала саму ідею незалежності України. Другий кандидат — людина, яка своїм життям, діяльністю засвідчила цілковиту відданість ідеї незалежності. Це В'ячеслав Чорновіл, який за ідею відсидів у мордовських тюрмах і таборах 15 років. Здавалося б, що обрати президентом треба саме його, але главою держави став Кравчук.

Чому програв Чорновіл? На мій погляд, є кілька причин. Перша — президентські вибори відбулися в період, коли хоч і розвалився Радянський Союз, але ще зберігалася партійно-радянська система, номенклатура. І, маючи такі колосальні важелі впливу на виборців, ця система працювала на свого кандидата. Друга причина — шалений вплив пропаганди комуністичної системи, яка велася до приходу у Верховну Раду колишніх політв'язнів, дисидентів Чорновола, братів Горинів, Лук'яненка, Олеся Шевченка та інших. Багато виборців, особливо на півдні і сході України, були просто нашіпговані ідео-

логемами, що то вороги народу, радянської влади, і ці виборці просто боялися голосувати за Чорновола. Третя причина — в самих демократичних силах: на президентські вибори з середовища Народної Ради пішли кілька кандидатів. Крім Чорновола, усі вони сумарно набрали близько 6 відсотків голосів, Чорновіл — понад 24. Не стверджую, що була б гарантія виграти виборів, але якби із середовища демократів балотувався єдиний кандидат, суспільство зрозуміло б, що є значна політична сила, є в ній люди, відповідальні за долю України, які не граються у вибори, а зробили ставку на єдиного кандидата.

— **Люди побачили б, що в демократів існує єдність дій.**

— Так, і це дуже важливо психологічно. І навіть після перемоги Кравчука влада б зобов'язана була дослухатися до демократичних сил.

— **Детальніше про останню причину — відсутність єдності в демократичному таборі.**

— Я свідок того, як зруйнувалася ідея висунення єдиного кандидата від Народної Ради, тобто В'ячеслава Чорновола. Це була осінь 1991 року, Чорновіл після чергового інфаркту лікувався у санаторії в Брюховичах. Я відвідав його, ми багато розмовляли. Невдовзі приїхав Михайло Горинь і повідомив, що перша ідея висунення єдиного кандидата, на думку багатьох членів Народної Ради, була помилковою, а відтак рішення йти на вибори прийняли Лук'яненко, Юхновський. Звичайно, В'ячеслав стурбувала така інформація. Чорновіл, як завжди, дуже запальний у таких суперечках, говорив, що все це звичайнісіньке нерозуміння, бажання погратися в президента, і ми тим самими віддаємо перевагу на виборах кандидату від номенклатури Кравчука.

НА КАБІНЕТАХ ЗМІНИЛИ ТАБЛИЧКИ

— **І ось починається будівництво молодого держави, формування її влади. Дуже неоднозначне питання — наскільки реально перемаже президентських виборів Кравчук і національно-демократичні сили могли піти на співпрацю у цьому формуванні влади, розбудові держави. Існують різні, часом протилежні думки.**

— Кравчук, працюючи до того секретарем ЦК Компартії з ідеології, був настільки пов'язаний із тією партійно-радянською номенклатурою, що не міг не формувати владу

Ярослав КЕНДЗЬОР:

Народний депутат України Ярослав КЕНДЗЬОР, якому 12 липня виповнилося 70 років, один із ветеранів національно-демократичних сил. Ще юнаком, студентом брав участь у правозахисному русі, підпільній роботі проти комуністичного режиму, за незалежну Українську державу. Він один із фундаторів Народного руху України, депутат парламенту всіх шести скликань. Роздуми політика можуть комусь подобатися, комусь — ні, але це свідчення безпосереднього учасника визначних подій останнього 20-річчя.

саме з неї. І, за винятком західних областей, практично в кожній області України колишній перший секретар обкому компартії став представником президента в області, тобто главою обласної влади. У районах керівниками теж стали переважно колишні партійно-радянські функціонери. Вони просто змінили таблички на дверях своїх кабінетів. Збереження цієї номенклатури заморозило, законсервувало розвиток України. Не йшлося про справжні економічні реформи, не було ідеологічних зрушень у бік розбудови національної держави. Сам Леонід Макарович великою мірою грав роль такого собі просвітленого українського президента, який враз довідався, що був Голодомор в Україні, репресії, що це робила Комуністична партія...

За таких умов зацементували ситуацію, яка триває й нині. І що бачимо сьогодні, хто олігархи? Колишній криміналітет і партійно-комсомольська номенклатура.

— **Отже, співпраця нової влади і демократів не склалася. Може, з вини останніх, насамперед Народного руху?**

— Я досі чую цю тезу про вину лідера Руху Чорновола, що він, мовляв, відмовився від пропозиції Кравчука, який начебто хотів обпертися на таку потужну силу, як Народний рух. Я свідок того, як усе відбулося насправді. Чорновіл, попри його романтизм, був достатньо серйозним прагматиком. Він розмовляв з Павличком, Драчем, які були прихильниками співпраці з Кравчуком, уже вважаючи його національним лідером. На це Чорновіл сказав: “Гаразд, але ж співпраця має бути обопільною. Щоб це не була гра в одні ворота, де ми маємо просто схвалювати все, що робить Леонід Макарович. Зробімо кадрові подання президентові, і це буде тестом на щирість його намірів про співпрацю”. Чорновіл запропонував підготувати по областях і районах список кандидатів у місцеву владу, сказав, що ми не будемо провокативно пропонувати людей дуже радикальних. Підшукаємо національно зорієнтованих, таких собі технократів, яких не повинні там, на місцях, не сприймати. Вони просто мали б працювати на розвиток економіки, що виходило на перший план. І ось такий список через структури Народного руху підготовлено і подано президентові. Результат? Практично нікого з цього списку Кравчук у місцеву владу не залучив, виняток становили лише західні області. “Ось вам і результат”, — сказав Чорновіл Павличкові, Драчеві, іншим представникам демократії. Чорновіл і далі енергійно опонував Кравчукові, бо знав зокрема про його поведінку під час путчу ГКЧП.

СКІЛЬКИ КОШТУЮТЬ ІДЕЇ?

— **Отже почалося коротке президентство Кравчука, якого, до речі, “здали” його ж номенклатура, потім сірі роки президентства Кучми. Ми підходимо до ще однієї болючої точки нашої новітньої історії — розколу Народного руху України, а це символ розколу і розбрату в на-**

ціонально-демократичних силах загалом. Формально це весна 1999 року, але ж нищення демократії починалося раніше, продовжувалося й опісля?

— Це закарбувалося мені в душу і серце, бо я був в епіцентрі тих подій, і тяжко говорити про розкол Руху. Якщо ми простежимо діяльність Народного руху України від його заснування 8—9 вересня 1989 року до березня 1999 року, то побачимо кільканадцять спроб його знищення. Влада не могла спокійно спостерігати, як діє Народний рух. Перша спроба розколу Руху 1992 року не вдалася — дуже монолітним і могутнім він був. Подальші спроби не дали результату.

1997 року я як автор телепрограми на Львівському телебаченні “Політичні етюди” вирішив провести журналістське розслідування і відповісти на запитання: чому практично всі національно-демократичні партії, громадські організації пройшли через етапи дискредитації, розколу, скандалів? І перша політична партія УРП, потім Рух, Демократична партія. Довго просив, умовляв взяти участь у своїй програмі Леоніда Макаровича Кравчука, який тоді був депутатом Верховної Ради. Просив відповісти на одне запитання: “Що робило Політбюро ЦК Компартії, особисто Щербицький, Ви як ідеологічний секретар ЦК, коли у вересні 1989 року утворювався Народний рух України?” І Кравчук сказав дослівно таке (а у мене зберігається цей запис його інтерв'ю): “Ми дуже часто збиралися на Політбюро ще до установчого з'їзду Руху, обговорювали, що робити, щоб не допустити створення такої, по суті, антикомуністичної організації. Багато працювали з ініціаторами — Поповичем, Драчем, Павличком, Яворівським. Але нам не вдалося переконати їх, що така організація буде ворожою для України”. І тоді Політбюро дало завдання різним структурам, насамперед партійним, переконувати суспільство в тому, що Рух шкодитиме Україні. На Сході він мав декларуватися як бандерівська, екстремістська організація, на заході трішки м'якше. Через науковців також мала відбуватися інтелектуальна атака дискредитації Руху. І найцікавіше: Комітетові державної безпеки було дано завдання впровадити свою агентуру в середовище активістів Народного руху, вербувати з них агентуру для співпраці, щоб із середини дискредитувати, розвалювати цю політичну силу. КДБ своє завдання виконав блискуче. Керівником Секретаріату руху став кадровий працівник КДБ Бурлаков. І коли 1992 року, при спробі першого розколу Руху, місія Бурлакова чітко проявилася, він повернувся у свою рідну організацію на генеральську посаду. На місцях ми теж мали такі самі біди.

— **Розколу Руху передували парламентські вибори 1998 року.**

— Напередодні цих виборів Чорновіл докладав величезних зусиль, аби сформувати в парламенті державницьку більшість. У мене є унікальні кадри, коли я звів тут, у Верховній Раді, В'ячеслава Чорновола, Славу Стецько і Віктора Пин-

зеника. Ідея Чорновола полягала у створенні доволі широкої коаліції, від правого сектора, націоналістів, і до нової партії — ПРП, у якій було чимало державників. На жаль, нічого з цього не вийшло. І Рух пішов на вибори самостійно. За їхніми результатами Рух привів у парламент аж 48 депутатів, це була друга фракція після комуністів. Цим успіхом Рух значною мірою завдячував величезному авторитетові Чорновола в Україні.

І ось у лютому 1999 року більшість фракції Руху оголошує про недовіру своєму голові й лідеру партії Чорноволу. Як він витримувал напругу тих днів, адже проти нього пішли найближчі соратники?! Вони іноді доводили Чорновола до відчаю. Мені, безпосередньому свідку тих подій, запам'ятався його фраза, коли після бурхливої полеміки В'ячеслав зробив паузу і тихо сказав: “Шановні колеги, за що ви мене так зневажаєте? У мордовських тюрмах і таборах наглядачі не дозволяли собі так мене ображати”.

— **Але ж опоненти Чорновола задекларували тоді оновлення Руху?**

— Рухівське гасло “Потрібні зміни!” було використано фарисейськи. До чого зводилися ці зміни? Один із аргументів, який звучав на засіданнях Проводу Руху, був такий: лідери інших фракцій парламенту ходять до Кучми і вирішують там питання ліцензії на газовий, нафтовий, інший бізнес, а Чорновіл, мовляв, соромиться йти вирішувати такі проблеми. В'ячеслав відповідав, що він ніколи не торгуватиме ідеями, ідеалами Народного руху, ідеалами України. Бо коли ми включимося в таку купівлю-продаж, від Руху не залишиться нічого. Так воно і сталося.

— **Отже, в основі конфлікту, розколу були прагматичні бізнесові інтереси?**

— Наша рухівська молодь уже включилася в бізнес і хотіла певних переваг від влади. Чорновіл на це не міг піти.

— **І це все оновлення, яке пропонували ініціатори розколу?**

— Нічого такого, що б мало підсилити Рух, з тих претензій не вилізло. Кожному хотілося мати плацдарм для свого бізнесу.

Назву ще одну дуже важливу причину розколу. Почався 1999-й, рік президентських виборів. Чорновіл до останнього тримав інтригу, чи піде він на вибори. Ця інтрига висіла над Кучмою, який збирався на повторні вибори і дуже прагнув їх виграти. Чорновіл тверезо оцінював свої можливості, знав, що вже не набере колишніх 24 відсотки, але 10—15 набрати може. А це для президента і кандидата Кучми було дуже ризиковано — такий вплив голосів. І щоб усунути можливого суперника на виборах, стався розкол партії і трагедія — загибель Чорновола.

ЯК ПЕРЕСТУПИТИ БАРИКАДУ?

— **Не багатьо краща доля спіткала й іншу частину розколотого Руху. Ми підійшли до 2002 року, коли обидві частини колишнього Руху мусили йти на**

«ІСТОРІЯ ДАЛА НАМ ШАНС»

вибори вже у Блоці “Наша Україна”. Отже, блоки, об’єднання...

— Усі розуміли, що розрізнені ми лише допомагаємо нашим опонентам — олігархічним кланам і червоним. Тому 2002 року й було проголошено утворення Блоку “Наша Україна” на чолі з Ющенком, який досить довго йшов до цього. На виборах ми отримали найкращий результат, мали найбільшу фракцію. Але коли таке широке об’єднання різних політичних сил зіштовхнулося в парламенті з екстремальними ситуаціями, воно почало розпадатися. Почали спрацьовувати особисті амбіції, різні ідеологічні вподобання.

Наступне політичне об’єднання — Блоку Юлії Тимошенко і “Нашої України” також підтвердило цю сумну традицію, коли одна з політичних сил може протягом дня перейти барикаду й опинитися в союзі з учорашнім опонентом. Пам’ятаєте, як після Помаранчевої революції і парламентських виборів 2006 року ці дві політичні сили говорили про тісну співпрацю. Але восени 2008 року, здавалося б, непримиренні політичні опоненти в парламенті — Партія регіонів і БЮТ — порозумілися в протистоянні проти Ющенка і прийняли стільки антиукраїнських, відверто узурпаційних законів, щоб ці дві політичні сили могли домінувати. Потім 2009 року вони зішлись на тому, щоб створити нову Конституцію “на двох”.

— **Чи не ця роз’єднаність демократичних, державницьких сил і стала основною причиною удару по ідеалах Майдану? Ми підійшли до ще однієї ключової точки нашої новітньої історії — Помаранчева революція і наступні 5 років помаранчевої влади.**

— Майдан був невідворотним, режим Кучми допік народів. Але що було далі? Річ не тільки в роз’єднаності державницьких сил, зловісну роль тут зіграла советська, совдепівська ментальність, яка навіть у патріотів у глибині жевріла і жила. Багато людей думали, що дуже швидко вирішаться всі проблеми в державі. Обере народ українського президента, мудрого керівника, месію, і він усе вирішить. На Майдані щодня лунали такі приємні гасла: “Бандити сидітимуть у тюрмах”, “Багаті поділяться з бідними”. На початку Помаранчевої революції я мав коротку розмову з Віктором Ющенком. Сказав йому, що мене дуже непокоять ці гасла, які приємні на слух, але виконати їх йому буде дуже важко. Адже ще півтора року після президентських виборів працюватиме стара кучмівська Верховна Рада, яка в’язатиме по руках і ногах, буде Кабмін, сформований цією Радою, стара система прокуратури, міліції і найстрашніше — судів. І ми знаємо, що кожен бандит, злодій у Верховній Раді має свого високопоставленого мента, свого високопоставленого прокурора, має свого суддю. Так і сталося. Корпоративна солідарність старої совєцької системи, номенклатури живуча й сьогодні. І почалося розчарування, знайшли винуватця в особі Ющенка.

Щодо другої причини невдачі помаранчевої влади. Віктор Ющенко не зрозумів, що самому йому не під силу змінити державу, тим більше, що конституційні повноваження президента було значно зменшено з 2006 року. Для справжнього реформування потрібен був український парламент, український уряд. Тільки тоді можливо змінити, скажімо, правоохоронні органи, які настільки корумповані, що це не

піддається осмисленню. А якщо ми уважно подивимося на парламенти часів президентства Ющенка, мусимо визнати — Рада завжди була антипрезидентською.

— **Силам Майдану, на жаль, не вдалося виграти перші після революції парламентські вибори 2006 року.**

— А потім війна між президентом Ющенком і прем’єром Тимошенко лише дратувала й розколювала суспільство. І на президентських виборах 2010 року ми побачили результат: саме вона стала основною причиною поразки. А виграла Партія регіонів.

— **Але ж обидві частини політичних сил Майдану декларували патріотизм?**

— Звичайно. І Блок Юлії Тимошенко, лідерка якого позиціювала себе як великий патріот, націоналістка. В українськості ж Віктора Ющенка я не сумніваюся, хоч маю інші претензії до нього. Щодо його абсолютно патріотичних виступів і про мову, і про Голодомор, і про ОУН-УПА, європейський вибір, НАТО — я підписуюся тут під кожним словом. Але, на превеликий жаль, суспільство за 70 років комуністичного панування настільки скалічене, національна свідомість у більшості людей настільки затоптана, що сподіватися на те, що гарна промова, гарні тези стануть реальністю, занадто мало. Помилкою президента Ющенка було і те, що він спробував працювати зі старим парламентом, а це була марна трата часу. Маючи тоді колосальну підтримку суспільства, йому треба було вийти зі зверненням до українського народу і пояснити, що потрібні позачергові вибори парламенту. Україна після Майдану мала бути абсолютно оновлена. Вийшло інакше. А Юлія Тимошенко вже почала працювати на наступні президентські вибори.

Інформація, яку я маю, дає всі підстави твердити, що і Віктор Янукович, і Юлія Тимошенко — це два проекти Кремля. Вони й були реалізовані. Такий факт. Напередодні останньої нашої президентської кампанії президент Росії Медведєв виступив зі зверненням до українського народу. І заявив, що українсько-російські відносини повністю зруйновано з вини президента Ющенка. Відтак голосуйте за будь-кого, тільки не за цього націоналіс-

та, неонациста Ющенка, і тоді буде все гаразд.

— **Такі заклики цілком можна назвати втручанням іноземців у нашу виборчу кампанію, виборчу агітацію, що категорично заборонено.**

— А я тоді подумав: чому до переліку наших кандидатів, небажаних Москві, Медведєв зарахував лише Ющенка і більше нікого, зокрема Тимошенко? І ось другий тур, куди пройшли Янукович і Тимошенко. Цього разу Москва навіть не натякнула, за кого голосувати...

ЗАГУМІНКОВА ДУХОВНІСТЬ?

— **Ви один із кількох депутатами Верховної Ради, які є депутатами парламенту всіх шести скликань. Можете ретроспективно поглянути на наш парламент, його депутатський корпус за ці два десятиліття?**

— У мене в пам’яті, в душі, на серці зарубки кожного скликання. Верховна Рада 1990 року — це Рада ще Радянської України. Але там була вже група українських патріотів, демократів, які сформували Народну раду. І цей парламент прийняв унікальні документи. Ця Рада почала працювати 15 травня 1990 року, а вже за два місяці, 16 липня, прийняла Декларацію про державний суверенітет України. Трохи більше як через рік проголошуємо Акт державної незалежності України. Ось ці два видатні акти надають особливого значення тій Раді. Хоч поряд із нами працювала комуністична еліта: перші, другі секретарі обкомів, райкомів, міськомів. Але це була справжня еліта, з ними можна було авторитетно вести якусь дискусію. Не ця, даруйте, комуністична шпана, що нині засідає в шостому скликанні, малограмотні, статисти для голосування, для проголошення певних промов, коли їх напишуть і проплатять іноземні, насамперед російські спецслужби. Вони лише озвучують те, що хоче Москва.

Колись мені здавалося, що кожне нове скликання парламенту буде дедалі більше українське, і відтак Україна швидко перетвориться на національну демократичну державу. Та процес пішов в абсолютно зворотному напрямку. Подальші скликання ставали, на мій погляд, дедалі більше непрофесійними, неукраїнськими.

— **В усіх каденціях парламенту Ви працювали і зараз працюєте в Комітеті з питань духовності і культури. Які проблеми, больові точки у цій сфері?**

— Культура, за недоброю традицією радянських часів, постійно залишалася на загумінках і в часи незалежної України. Нам не щастило на міністрів культури, які ще й безкінечно змінювалися. Фінансування культури знову було на залишковому варіанті. Атаки відвертих антиукраїнських сил на нашу мову, культуру тривали. Навіть за часів Ющенка ми не збирали рясних врожаїв на ниві культури. Коли ми на своєму парламентському комітеті розглядали питання використання коштів на культуру, то фіксували дикі речі. Наприклад, якщо 2008 року в бюджеті на підтримку державної української мови було закладено близько 40 мільйонів гривень, то станом на грудень, на кінець фінансового року, Кабмін Юлії Тимошенко використав 1 мільйон 200 тисяч гривень. 2009 року ми отримуємо дуже тривожні листи з Національного музею Шевченка в Каневі. Руїна, коштів бракує, нічого нічого не робить, хоч наближаються Шевченківські ювілеї. Ми звернулися до прем’єра з вимогою негайно завершувати роботи по музею. Там потрібно було всього 26 мільйонів гривень. І ось кошти, передбачені Держбюджетом, надійшли лише наприкінці року і, звичайно, не були реалізовані.

— **Ви ще й наш колега-журналіст, свого часу були редактором рухівської газети “Час”. Яким бачите наш український медіа-простір?**

— Імпульс для розуміння, що таке незалежні, незаангажовані ЗМІ, часткова відсутність цензури — усе це дали події Помаранчевого Майдану. Журналісти відчували подих свободи. І це не може цілком зникнути сьогодні. Хоч частина медіа зробили реверс назад, і ми бачимо заангажовані коментарі на багатьох телеканалах, радіо, в газетах. Але все-таки працює й вільна преса, зокрема й ваша газета “Слово Просвіти”, яка відстоює просвітянські ідеї, порушує проблеми, які хвилюють людей. Але на загальну ситуацію не радує. Демократичні сили, на жаль, не мають можливості підтримувати засоби інформації, а їх треба підтримати.

Хочу дорікнути тій частині журналістів, які не можуть викоринити з себе елемент самоцензури. Мені довелося вчитися на факультеті журналістики в часи, коли українська преса почала пробиватися крізь асфальт комуністичної цензури. Мене 1969 року Чорновіл залучив до підпільного видання “Українського вісника”. І ми розуміли, яка може бути “платня” за таку роботу з боку влади.

ТЯГАР МИНУЛОГО

— **Ще одна дуже суперечлива в суспільстві тема — люстрація. Ваше бачення?**

— Ми забарилися з нею. Її треба було провести на початку нашого 20-літнього шляху. Але тоді цей процес ввести було неможливо, бо Україною і далі керувала номенклатура, яка сама повинна була підлягати люстрації. А сьогодні люстрацію треба проводити частково. Всі наші проблеми зумовлені тим, що за 20 років ми не провели процедури декомунізації, десталінізації України. Коли на 20-му році незалежної держави в центрі столиці з’являються портрети Сталіна, і Хрещатик замаяний червоними прапорами, коли Верховна Рада приймає закон про червоний прапор, то, як кажуть, приїхали. Через таку Верховну Раду реально неможливо законодавчо заборонити комуністичну партію, символіку комуністичну й фашистську, зняти всі символи комунізму, зняти цих бовдурів періоду Леніна—Сталіна, які стовбачать по всій Україні, вести відповідальність за пропаганду ідей комунізму і сталінізму, як це зроблено в багатьох державах. Ми маємо прийняти закон, який би забороняв займати державні посади функціонерам колишньої компартії, тим, хто працював зі спецслужбами і, звичайно, самим працівникам тих служб. Люстрацію варто проводити і в громадських організаціях, партіях, бо коли партію уособлює колишній полковник КДБ, то це наруга над пам’яттю патріотів. Та це вже питання до самих партійців.

— **Нам не оминати такої надзвичайно важливої й серйозної теми, як об’єднання національно-демократичних сил.**

— Ситуація надскладна. Люди за ці 20 років розгубили оптимізм, і їхні сподівання перетворилися на глибоку зневіру і скептицизм щодо політиків. Я категорично не сприймаю ідеї всезагального, всесвітнього об’єднання десятків партій, бо воно нічого не дасть. Кожен має провести для себе переатестацію партій, які називають себе національно-демократичними, патріотичними, визначитися, чи можна об’єднуватися з цією партією. Віддати вишиванку — мало. Замість величезних об’єднань треба почати з реального об’єднання двох-трьох партій, лідери яких не мають у своїй біографії фактів зрадництва. А людям треба сказати чітко: це об’єднання робиться, щоб врятувати Україну. Що наша мета — українська держава зі своїми національними пріоритетами. Ми маємо будувати Україну, за яку склали голови мільйони людей. Ми їхні боржники.

— **Ви зараз у партії “За Україну”, яку очолює В’ячеслав Кириленко, молодий, перспективний політик. Ваша партія готова до такого об’єднання?**

— Ми готові. Проводимо консультації, щиро говоримо, чого хочемо. Гадаю, найближчим часом обставини підштовхуватимуть політичних лідерів до такого об’єднання.

Спілкувався
Петро АНТОНЕНКО

Фото з архіву Я. Кендзьора

У стінах Верховної Ради політичні бої з комуністами

А ЧИ ЗНАЄТЕ ВИ КАЧАНІВКУ?

“Хто не знає красот Качанівки!” — приблизно так відгукувалася більшість із непересічних гостей, згадавши перебування у хлібосольних українських аристократів, власників чудового палацу в оточенні розкішного витвору садово-паркового мистецтва. Тарас Шевченко, Михайло Глінка, Семен Гулак-Артемівський, Ілля Рєпін — люди, які вмili відчувати й цінувати красу, були в захваті від Качанівки. Нині тамтешнім дубам-велетам, які пам’ятають іменитих гостей, до півтисячі років! Збереглися й деякі види так званих дерев-екзотів.

Світлана ДМИТРЕНКО

Качанівський парк за часів його перших господарів мав площу 732 га. Відтак входив у десятку найбільших парків Європи XIX століття. Нині парк дещо зменшився і становить 568 га (із них 120 га — ставки). Серед великих садибних парків в Україні, таких як Олександрія, Софіївка, він був найбільшим. До 1772 року ці землі належали придворному півчому її величності Федору Качановському. Палац було побудовано в стилі східної архітектури з елементами бароко. Перший поверх кам’яний, другий, добудований

потрапити сюди охочих було дуже багато. Платня гарна, найкращих робітників заохочували. На жаль, цукрозавод уже два роки як зупинено, хоча обладнання поки що не здали на металобрухт “нові українці”.

Одним із власників маєтку і парку українських дідачів був Василь Васильович Тарновський-молодший. Він кохався в українських піснях і сам гарно їх виконував. Була в нього няня — із кріпаків, Марія Борисівна, яку він дуже любив і шанував. Саме вона співала йому козацьких пісень, розповідала про тяжке підневільне життя українського люду.

— дерев’яний. За церквою був садибний цвинтар — там хоронили дворян, які не мали власних церковних сакральних зон.

Усупереч лихоліттям Качанівка зберегла природно-архітектурні принади й понині є чудовим місцем відпочинку. Тут і дотепер зберігається неповторний дух гостинності. Колектив науковців під керівництвом директора Національного заповідника Володимира Буренка береже спогади про Григорія Степановича Тарновського, першого власника Качанівки з родини Тарновських. Він, власне, й започаткував тут меценатську (читай — музейну) діяльність. Крім цього, він був мудрим реформатором, який увійшов в історію і як натхненник, автор ідеї звільнення селян від кріпосництва 1861 року в Російській імперії. Талановитий і енергійний підприємець, 1846 року Григорій Тарновський почав будувати цукровий завод, який 1852-го випустив першу продукцію. Доходи від заводу стали у майбутньому головною статтею його прибутків. У Качанівці не було кріпаків, були вільнонаймані робітники. Набирали їх на конкурсній основі, бо

Василь Тарновський вирізнявся серед пихатого панства: ходив у вишиванці, шароварах і кобеляку, скуповував раритети української культури й історії (шаблі Богдана Хмельницького, бандуру Остапа Вересая, особисті речі Івана Мазепи, кошового Івана Сірка та Павла Полуботка). Ці речі, власне, й стали основою для колекцій двох сучасних музеїв — Історичного музею ім. Василя Тарновського у Чернігові й Національного музею Тараса Шевченка в Києві. Усе, що мало стосунок до життя Шевченка, його видані й невидані твори Василь Тарновський-молодший збирав тут, у Качанівці. Зібрання нараховувало понад 700 експонатів. У восьмирічному віці він познайомився із Шевченком. Любив слухати його поезії, сам читав те, що подобалося Шевченкові. В останній приїзд поета до Качанівки 21 серпня 1859 року — одразу після

заслання — його зустрічає Василь, тоді вже студент. Як пригадавав Михайло Володимирович Тарновський, внучатий племінник Василя Тарновського-молодшого, в один із приїздів Шевченка до Качанівки він прогулювався парком. Тарасу Григоровичу відкрилася живописна панорама, і захоплений Кобзар вигукнув: “Як умру, то поховайте мене тут”. Звідси — ідея Тарновського створити в Качанівці своєрідний пантеон, де мали б бути поховані визначні українці — Шевченко, Квітка-Основ’яненко, Котляревський. Коли Шевченка перепоховали у Каневі, Василь насипає подібний курган у глибині парку, де поет хотів бути похованим. Коли у Качанівці 1883 року помирає близький друг Шевченка, Григорій Честахівський, покійного там хоронять.

Тарновські славилися і як меценати — це й сприяння у спорудженні пам’ятника Богдану Хмельницькому в Києві, першого пам’ятника на могилі Шевченку на Чернечій горі, пам’ятник Котляревському в Полтаві. Витрати були чималими, але дідачі на це не зважали і 1897-го, щоб

уникнути повного банкрутства, тодішній власник зважується на продаж садиби за мільйон царських карбованців. Новим власником став Павло Іванович Харитоненко, якого називали не інакше як “золотий король російської імперії”. Він зробив Качанівку надсучасною — у садибі є телефон, електрика, водогін та каналізація. На початку XX ст. жодна дворянська садиба не мала такого комплексу комунікацій. Але він купив не Качанівку як таку, а власне Парафіївський цукровий завод. І зробив це задля доньки Олени, яка збиралася заміж за князя Урусова. Тобто Качанівка — її посаг. Під час весільної церемонії, щоб життя молодят було солодким, під’їзну алею (а це — 450 метрів) засипали цукром. Молодята проїхалися нею, щоб стати під вінець.

Качанівка XXI ст. дещо змінилася: підремонтвано фасади, збагатилися внутрішнє оздоблення. Реставрація в палаці триває й досі. У планах — перетворення його на палац-музей, яким він був за Тарновських. Тут було 56 кімнат. Є мала вітальня з уцілим мармуровим каміном, Ли-

царська (бальна) зала без настельного гобелену, парадна їдальня з автентичним буфетом, у ній грав кріпосний оркестр (залишився контрабас), ставили п’єси. Тарновські чільну увагу приділяли фаховій освіті своїх музикантів. Прототипом головного героя Шевченкового “Музиканта” послужив Лаврін Бойко, перша скрипка оркестру. Про подробиці тогочасного життя в садибі цікаво оповіли науковці Тарас та Інна Шевченки. Цікаво, що Тарновський, започаткувавши добродійництво, зробив альбом автографів відомих гостей (608 загалом).

Останні три роки держава не виділяє коштів на реставрацію. Але пан Буренко не втрачає надії. “У нас триває співпраця з нащадками Тарновських, — говорить він. — У родини збереглися мемуари, документи, цікаві з наукового погляду. Відкрито рахунок для збору коштів, зокрема на реставрацію іконостаса садибної церкви”. Зараз качанівці намагаються втілити в життя популярну на Заході концепцію друзів-меценатів. Нашадки Тарновських дісталися аж берегів Туманного Альбіону, але зв’язку з родинним гніздом не втратили — часто навідуються на дідищу. В Шотландії вони заснували товариство “Друзі Качанівки”. А Ірина Михайлівна Тарновська, яка мешкає в Києві, нерідко приїжджає сюди.

Часті тут різні екскурсії. Дістатися до заповідника можна кількома шляхами. Перший — автомобільний: сумською трасою, у районі Прилуки, де є вказівник на заповідник, треба звернути на Ічню, а з Ічні — на Качанівку. Другий — автобусний: з Києва (Дарницький автовокзал) є маршрут до Парафіївки, звідти попутним транспортом до заповідника треба діставатися ще 5 км. А з Ніжина прямісінько до воріт Качанівського заповідника мандрівників доправить автобус, що їде до Іванівців.

СОЛОМОНОВІ ПРИТЧІ ТА ЇХНІЙ СЬОГОДЕННИЙ КОНТЕКСТ

Тетяна ЯКОВЕНКО талановито переспівала біблійну “Книгу приповістей Соломонових”

Дмитро СТЕПОВИК,
доктор філософії, доктор мистецтвознавства, доктор богословських наук, професор, академік Академії наук Вищої школи України

У різних українськомовних перекладах Біблії (їх на сьогодні п'ять) афоризми-приказки царя Соломона (він правив об'єднаним царством Ізраїля та Юдеї в 970—930 роках до Різдва Христового) називаються неоднаково. Перший перекладач Біблії українською мовою Пантелеймон Куліш назвав її “Книга Приповісток Соломонових” (видання 1903 року). Другий перекладач Біблії митрополит Іларіон (професор Іван Огієнко) дав у своєму перекладі трохи іншу назву:

“Книга приказок Соломонових”. У третьому перекладі Біблії українською мовою священник і доктор теології Іван Хоменко дав скорочену й простішу назву: “Приповідки”. Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет Денисенко в українськомовному перекладі Біблії з російського синодального видання називає її “Книга притч Соломонових”. Останній переклад священника Рафаїла Туркonia, що здійснений 1993—2010 рр. під контролем Українського Біблійного Товариства, дає назву “Книга приповістей Соломонових”, тобто повторює ту назву книги, яку дав їй професор-митрополит Іларіон Огієнко. Тут я мушу зазначити, що у перекладі біблійних книг (змісті) в Огієнковому перекладі вжито слово “приказки”, але в самому тексті постійно фігурує слово “приповідки”. І саме цього терміна дотримується авторка переспіву цієї цікавої святої книги пані Тетяна Яковенко — поетка, кандидат філологічних наук, доцент Вінницького педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Тетяна Яковенко — досвідчений інтерпретатор біблійних Книг Старого Заповіту засобами українського поетичного слова. На сьогодні вона є продовжувачкою богонатхненної справи блаженноспочилого 2007 року поета Миколи Карпенка, який багато працював над перспівами біблійних книг. Я вже не раз писав про спільне й відмінне у перспівах обох авторів, і глибоко переконаний, що обоє подарували українській літературі, українському народові безцінні діаманти біблійної поезії рідною мовою. І маю велику надію, що Тетяна Яковенко, жінка в розквіті віку, сили й таланту, ще довго народуватиме нові кристали до свого власного діаманта біблійної поезії.

“Книга приповістей Соломонових” належить до сімки поетичних книг Старого Заповіту Біблії. Це Книга Йова, Псалтир, Книга приповістей (або притчів) Соломонових, Книга Еклезіяста або Проповідника, Книга піснь пісень Соломона, Книга премудрости Соломона, Книга премудрости Ісуса — сина Сирахового. Поза тим, що у Святому Письмі ці книги сповнені поетичного пафосу, вони священні, духовні, повчальні. Це є Боже Слово, мовлене різними людьми на землі, але за спонукою й за дорученням Бога. Адже Бог надихає чинити його волю для добра всього людства. Поетичні перспі-

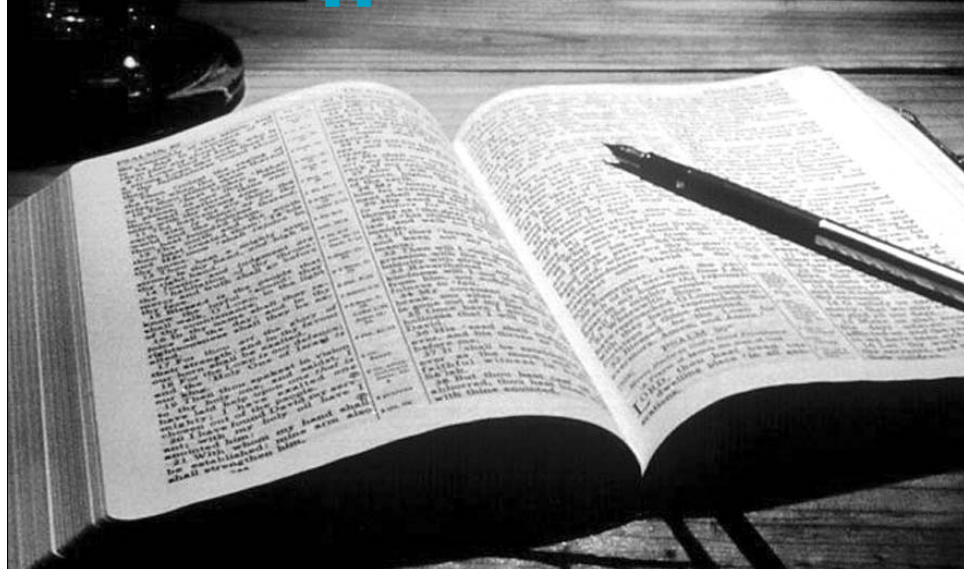
ви Божих Писань Біблії також здійснюються під Божим впливом і благословенням.

У перспіві цієї чудової, справді мудрої книги Тетяна Яковенко використовує різні поетичні засоби, що вона робила й раніше, аби не втрачалася глибина змісту, сутність мудрості, яскрава афористичність вислову. А головне, — щоб зберігся духовний момент кожної думки, порівняння, щоб слово було ясне, зрозуміле. Поетка йде за Огієнковим перекладом, і в прозовому варіанті книга починається так: “Приповіді Соломона, сина Давидового, царя Ізраїлевого, щоб пізнати премудрість і карність, щоб зрозуміти розсудні слова, щоб прийняти напоумлення мудрости, праведности і права й простоти, щоб мудрости дати простодушним, юнакові — пізнання й розважність”.

Цей вступ поетка переспівує таким чином: “Це сказав Соломон, син Давида, Ізраїлю цар, щоби мудрості суть донести до людської громади, в чому грішників біль, в чому праведних світло і радість, що за користь людині від ширшої віри в Отця?” Як бачимо, в перспіві нема буквализму дослівного перекладу, але збережена основна думка: навіщо людині розум, і не тільки розум, а мудрий розум? Як відомо, Соломон у молоді роки дістав від Бога дар мудрості і застосовував його все життя. Бог спонукав його не забрати цей дар особливого розуму із собою в могилу, а на схилку життя віддати даровану мудрість усьому людству. За переказами очевидців, Соломон написав книгу притчів чи, власне, приповістей, в одній із зал збудованого ним Божого храму в Єрусалимі, тобто у похилому віці (див.: А. А. Олесницький. Ветхозаветный храм. — Санкт-Петербург, 1889. — С. 851).

Приказками і прислів'ями повниться фольклор кожного народу. Наш український народ має сотні тисяч приказок — є вони не те що в кожному місті й селі, а й у кожній сім'ї — там побутує багато приказок, і до них весь час додаються нові: з розвитком і течією життя, зміною поколінь. У східних народів теж багато подібних парем (наука про приказки й прислів'я так і називається: пареміологія), тож Соломон увібрав у свою мудру голову безліч із них, виклавши їх і в притчах, і в піснях, і в приповідях-приказках. Але ті, що увійшли до Біблії, мають глибокий релігійний характер і духовність, усі покликані навчати людей вірити в Бога й вірити Богові. Соломон каже, що початок премудрості — то страх Божий, і тільки позбавлені доброго розуму не сприймають цього; а наша переспівувачка теж влучно передає цю думку: “Бо цінніше за все для людини — напучення Боже, тільки дурні погорджують ним і бредуть навмання”.

Звичайно, більшість приповістей спрямовані на моральне вдосконалення людини, бо тільки чиста тілом, душею й духом людина має страх Божий, віру, надію на Бога і любов до Бога та до ближніх. Як східний чоловік, Соломон у побудові своїх приповістей щедро використовує

протиставлення, порівняння, метафори. У перспівах біблійних притч Тетяни Яковенко багато образних засобів. Ось як вона вплітає в контекст Соломонових приповістей українську приказку “З ким поведешся, від того й наберешся”:

*Страх Господній — початок
премудрості людських умів,
Правда Божого Слова — продовження
шляху земного,
А якщо ти змудрів, то, повір,
що для себе змудрів,
А з дурним поведешся, то й сам
наберешся такого ж.*

У Соломонових притчах постійно присутня тріада логічної побудови: теза, антитеза, синтеза. Це класичний засіб доведення істини, коли очевидне заперечується, а це ще більше стверджує істину. В поезії це часом набуває форми парадоксу. Дослідники Соломонових книг у Біблії зауважили використання трьох видів порівнянь або зіставлень: синонімічної форми, коли друга половина речення повторює думку першої, але трохи по-іншому; антитетичної форми, коли друга частина речення або думки протилежна першій; параболічної форми, в якій зіставляються подібні явища, але з абсолютно різних сфер дійсності.

Проте всі ці форми, апробовані в давніх літературах, Соломон використовує як підручний словесний арсенал для закликання нерозважливих людей до пізнання Бога. Мовні звороти вживаються не для краси чи демонстрації ораторського мистецтва, а для збудження релігійного почуття. Переспівувачка цієї біблійної книги Тетяна Яковенко, використовуючи усі три форми порівнянь, наявних у Соломоновому тексті, теж спрямовує читача до духовного розуміння кожного мовно-літературного засобу. Причому чимало уривків переспіву напрочуд актуальні для сьогодення. І ці паралелі думки, висловленої три тисячі років тому (доба життя царя Соломона), і сучасної думки не штучні, не навмисні: вони утверджують нас у тому, що істина сьогодні така ж, як і тоді, і гріх такий самий, як і тисячі років тому:

*Щоби народ міцнів, потрібен мир,
І час, і хліб, і добрий поводитир.
Хіба ж не раз перемагав чужак,
Коли народу зраджував вождь?*

Соломон писав свої притчі-приповіді в умовах абсолютистської монархії Стародавнього світу, коли жодні конституції й закони не діяли, а тільки воля і думка самодержця. І все залежало від того, чи монарх-самодержець людина Божа, тобто мудра страхом Божим, чи диявольська, несамовита, одержима злостивістю й упо-вненням владності.

Використовуючи антитетичну й параболічну форми порівнянь, переспівувачка Тетяна Яковенко так передає цю думку премудрого Соломона:

*Людина ласкава — душі своїй чинить
добро,*

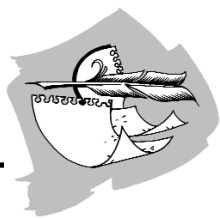
*Людина жорстока — своє ж таки тіло
замучить.
Правителя злого кляне й зневажає
народ,
І вічно правитель у пам'яті житиме
мудрий.
Бо праведник вірний на світі живе
для добра,
І лиш для добра собі сили у Господа
просить,
Життя його благо для всіх — і людей,
і звірят.
У світ піднебесний він світло і щастя
приносить.*

Загальновідомо, що Соломон був не тільки премудрий, а й дуже багатий — один із найбагатших монархів Стародавнього світу. Довколишні царі, князі й князьки добровільно привозили в Єрусалим найкращий будівельний матеріал для побудови Божого храму, для його оздоблення небувалої краси. Цар нічого не брав насильством, обманом, хитрістю, зрадою, заздрістю, які тоді суцільно “процвітали” навколо Соломонової держави. А він усе це відкидав, і в настанові своєму синові велів жити тільки за Божою правдою. Ось як це, з відчутними актуальними наголосами, передає переспівувачка:

*Не завидуй злим людям на їхні маєтки
й скарби,
Бо здобуті злочинно вони, грабежем та
обманом.
Бо облиті сльозами і кров'ю людей
безталанних,
Чорним потом гарячим омиті
чужинців-рабів.*

*Дім будується мудрістю,
а не жорстокістю битв.
Йде людині во благо добро тільки чесне,
неможне.
Не лінуйся, мій сину, учись і невтомно
роби,
Тільки розумом й працею дім свій
наповнити можна.*

Будь-який переспів Священного Писання — це не заміна й не підміна оригінального Слова Божого. Біблію рідною мовою треба читати постійно кожному християнину — православному, католикові, протестантові, закликаючи це робити інших, далеких від Бога. Та все ж ці перспіви мають велике значення, вони облагороджують і одуховлюють літературу й мову народу. А ще ті, що не брали до рук Біблії, прочитавши вдалий переспів однієї з її частин, можуть почати свій спасенний шлях до Бога. Скільки безбожних та байдужих повернули до правди Шевченкові перспіви біблійних псалмів або уривків із біблійних книг пророків Ісаї та Осії! Тож у наш час чудовий дар українській літературі робить Тетяна Яковенко, переспівуючи те вічне й спасенне, що ми маємо від Бога, — біблійні книги! Закликаю талановиту поетку крок за кроком переспівати всі сім поетичних і повчальних книг Біблії.

ПИСЬМЕННИК НА ТЛІ НЕСАМОВИТОЇ ДОБИ

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ знаний не тільки як незмінний виконавчий директор Ліги українських меценатів, голова координаційної ради Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика. Він передовсім відомий своєю літературною творчістю. Романіст, критик, літературознавець, публіцист, автор понад трьох десятків різножанрових книжок. Лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка, а також лауреат дванадцяти літературних премій (ім. Лесі Українки, ім. Олени Пчілки, ім. О. Білецького, ім. І. Багряного, ім. В. Симоненка, ім. М. Коцюбинського, ім. Братів Лепких, “Звук павутинки” ім. В. Близнеця та інші). Його творчість — це безперервний пошук маловідомих чи й невідомих постатей української культури, значимість і величина яких ще донедавна були у мороці забуття. Його чіпкий, вдумливий, по-сучасному осмислений погляд не оминає й наших відомих і успішних співвітчизників, нині суцільних. Тож повертаючи пам’ять минулого, він дивиться і в майбутнє.

Нині своє 65-річчя письменник зустрічає завершенням роману про Михайла Коцюбинського та його сучасників. Уривок з нового твору публікуємо після інтерв’ю.

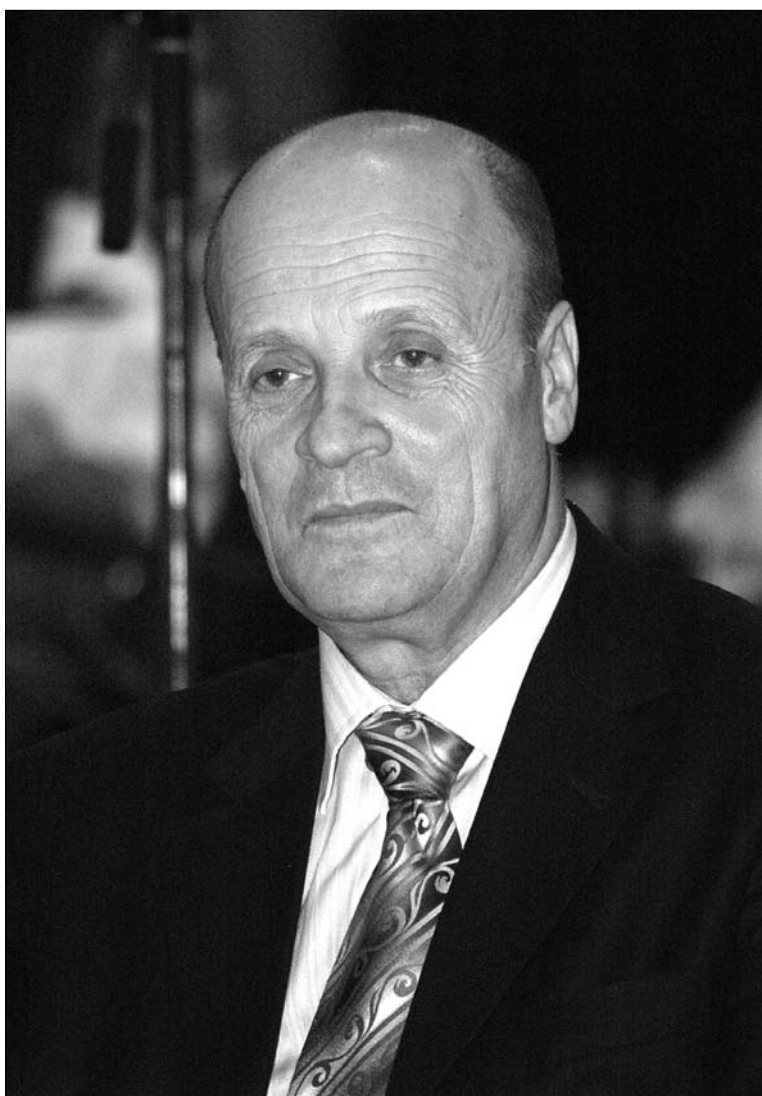
— Михайле Федотовичу, сьогодні ми публікуємо фрагмент із Вашого нового твору. Ви створили цілу бібліотечку біографічних романів про людей мистецтва і літератури. Очевидно, що для цього треба добре вивчити не лише життєпис, творчий шлях того чи того митця, а й відчувати особливу метафізику його характеру, містику його душевної організації, зануритись і відчувати всіма фібрами душі той час...

— Це, мабуть, добре знають автори біографічних творів: коли довго працюєш над матеріалом, у тебе неодмінно складаються справді особливі стосунки з героєм — мовби з достоту живою особою. Так було в мене під час роботи над романами про Марію Башкирцеву, Тодося Осьмачку, Олексу Влизька й Никифора Дровняка. То справді якась містика, бо ті, хто жив давно й далеко, незримо присутні біля тебе, впливають на тебе — ти не тільки починаєш дивитися на світ їхніми очима, а й говориш їхніми словами, наводиш їхні аргументи. Із живими легше — коли я писав книжки про Рафаеля Багаутдінова, Володимира Берсенева чи Євгенію Пастернак, це було нормальне людське спілкування, “оркестроване” моєю адорацією до них (її присутність неодмінна, бо інакше твір про них просто не матиме доброї енергетики). У стосунках із живими персонажами все можна витлумачити суто матеріалістичними аргументами.

П’ять років життя забрала праця над романом про Михайла Коцюбинського, його оточення і його час. І знову повторилося: майже на все довкола Коцюбинського я дивлюся його очима, міряю його аршином. І мені дуже важко, ба навіть трохи ніяково там, де мені доводиться виступити його суддею, де треба не погодитися з думками Коцюбинського...

— Очевидно, право на це має Вам творчий замисел, концепція твору...

— Цікава еволюція задуму твору, бо попервах це мав бути, сказати б, абсолютно безпретензійний біографічний роман (од дня народження до дня смерті і т. ін.). Однак згодом мені вдалося,

що все це буде дуже нудно. Бо ж у зовні спокійному, малоподієвому житті Коцюбинського просто мало романічних епізодів (хіба що за винятком адюльтера з Аплаксіною). Мені вдалося значно продуктивнішим написати про час Коцюбинського, про шляхи й випробування української людини тієї несамоовитої доби. Здалося, що найкраще зробити твір суто “висповідальним” — хай це будуть монологи різних людей. Їхні псевдоспогади. За цим — великі художні можливості. Реальне, документально точне співіснує у творі поряд із вигаданим, але таким, яке тільки випадково не відбувалося.

— Але й справи, на які Ви постійно відволікаєтеся, далеко не дрібні. Один конкурс імені П. Яцика, який розпочав друге десятиріччя, чого вартий!

— Дехто мені вже казав: скільки б ти ще книжок написав, якби не віддався конкурсів імені Петра Яцика. Воно, звичайно, правда. Конкурсні клопоти забирають багато часу, енергії і навіть нервів, оскільки цей захід має чимало впливових ворогів, котрі докладають зусиль, щоб конкурс “закопати”. Он скільки для цього робить лише один Табачник. А інші табачники — їх ціла чорна рать...

Українські письменники завжди були в ролі громадських діячів, на літературу їм лишалося мало сил. І сьогодні чи не кожен із нас у цій ролі. Тому нічого нарікати. Та й, зрештою, конкурс наш — це також творчість. Абияк його не витвориш...

Спілкувалася
Любов ГОЛЮТА

Життя навчило мене обережності й недовіри, цим двом ворогам безпосередньої радості.

Михайло Коцюбинський

...Тільки замолоду здається, що все на світі залежить од тебе, що тобі все посилено, що ти здатен переконати, що спонукаєш усіх глянути на все твоїми очима й побачити його таким, як бачиться тобі. І лише з літами приходить це прикре відкриття: хоч би що ти казав і хоч би що ти робив — нікого ні в чому не переконаєш; кожен думає, як йому заманеться і як йому подобається. Одному любо чорне бачити білим, другому — навпаки. А третьому приподобалося взагалі нічого не бачити й не чути. А четвертий перебуває в необхідності в усьому тобі заперечувати, думати наперекір і жити тобі навспак, бо він у такий спосіб почувається значущішим, самостверджується, і життя його буцімто набуває якогось поважного змісту. Особливо цікаво спостерігати такий театр людський тоді, коли це не стосується тебе. Коли не тебе шматують, не про тебе пліткують, не тебе зводять на вогнище моралі: ти розслаблено завмер у глядацькій залі, і зі сцени тебе, огорненого півтемрявою, навіть не видно. Ти можеш дозволити собі таку розкіш — геть виокремити себе з цієї вистави життя, полишивши за собою лише ролі спостерігача комічної сусти людей на кону і суворого судії їхніх діянь. Ти можеш навіть упевнити себе на думці, що саме так воно й належиться, однак у якийсь момент сполохана світлом півтемрява втікає з залу, ти стаєш незахищеним перед зверненими на тебе поглядами, а люди зі сцени раптом вказують пальцями, закликаючи всіх у залі звернути увагу на тебе, почути твої таємниці. І коли вони починають про те говорити, кожен додає щось од себе, подеколи таку нісенітницю, що в неї, здається, ніхто в світі не може повірити. Але ж — вірять, бо хочеться втопати в багнюку того, в кого ще вчора було бездоганне реноме. Людям чомусь хочеться бачити інших гіршими за себе...

Ми з Шурочкою були надто безпечні — не хотіли думати про те, що все потаємне все одно стає явним. Хоч як ми остерігалися, одного дня Віра заявилася до Шурочки додому, де зачитала її матері й Зіні Шуроччиного листа. Заадресованого мені.

Я й без Шуроччиної розповіді легко уявляю розгнівану Віру в чужому домі. Якщо вже вона спалахнула, то заспокоїтись їй важко. Віра не тільки скаржилася їм на Шурочку, прохала на неї вплинути, а й погрожує, що боротиметься за збереження сім’ї всіма засобами. У неї навіть вихопилася фраза про те, що не зупиниться й перед убивством. Віра застерегла їх, що покладає на них відповідальність за Шурочку, з якою вона не буде зустрічатися й говорити, бо Шурочка різко їй відповіла на її записку, в якій Віра вимагала від неї пояснень про анонімний лист. Віра написала Шурочці так: “Мною одержано анонімного листа про Вас відносно Михайла Михайловича. Звичайно, анонім — гідота, але кому охота бути об’єктом паскудних розмов як у бюро, так і в місті?” Я застерігав Шурочку: якщо Віра тобі щось напише — нічого не

відповідай. Однак вона відписала: “Не розумію змісту Вашого листа. Анонім був для Вас, і, мені здається, я про нього й не повинна була знати. Що ж до паскудних розмов, та про кого не говорять у нашому паскудному болоті?”

Очевидно, у Віри спрацювала жіноча інтуїція, і Віра почала до всього приглядатися й усе аналізувати. У жіночій підсвідомості є ще якась особлива сигнальна система, якої немає в чоловіків. Якщо ми, чоловіки, знаємо, то жінки відчують, розуміють серцем. Та й амбіції Вірині були вражені Шуроччиною відповіддю. Віра воліла б прочитати щось інше й по-іншому написане.

Отоді нас досягла перша хвиля людського бруду. Отоді я вперше подумав: нам ще довго щастило зберігати конфіденційність. Доки наші зустрічі не впали в луже око. Доля нам подарувала майже ідилічний час. Буря могла розпочатися значно раніше. Маємо дякувати долі й за це.

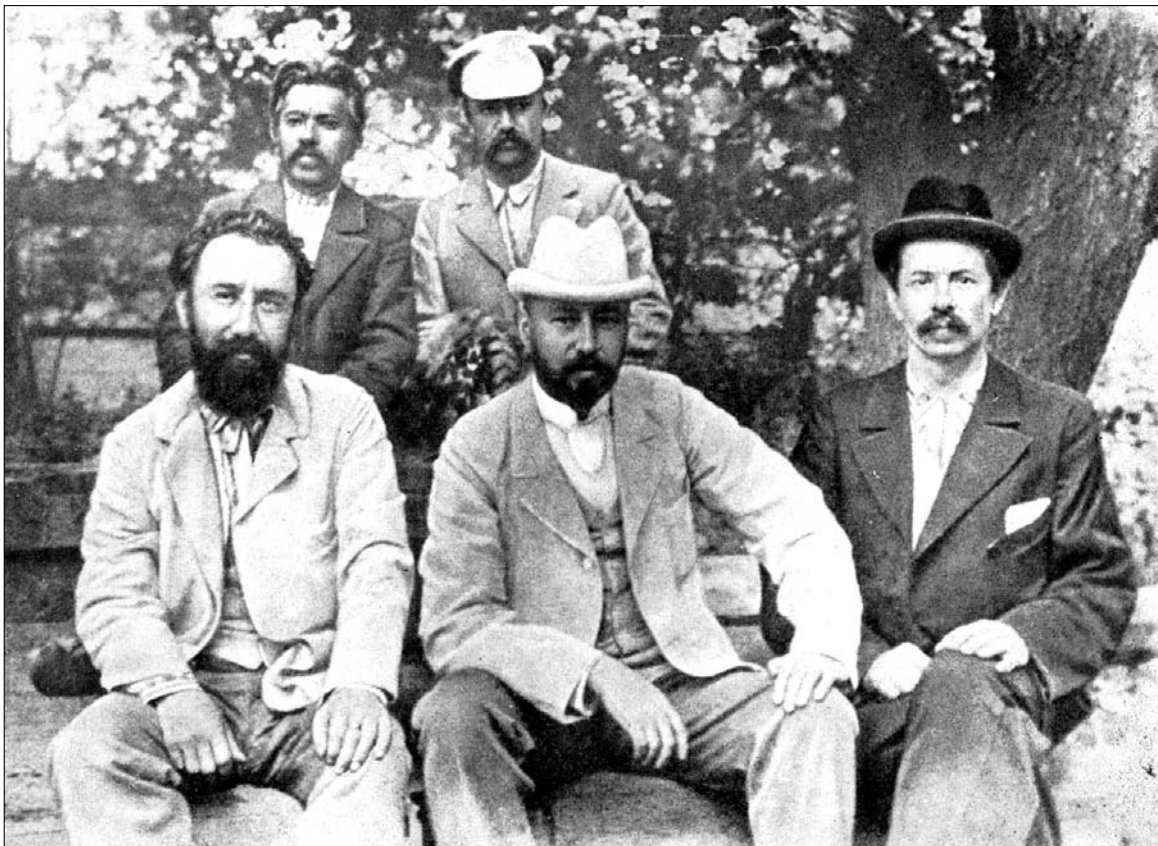
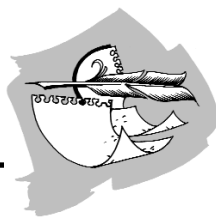
Після Віриного походу до Аплаксіних удома все свідчило, що тут заходить на грозу. Хоча Віра й словом не обмовилася, в її погляді я читав багато. Вона не та жінка, яка може влаштувати істеричні сцени, веломовні сварки, але вона ніколи й не відступить од свого. У її очах я бачив рішучість боротися до кінця. Зрештою, відкинувши всі сантименти, розумієш: Вірі є що обороняти. За нею четверо наших дітей. Справді любих дітей. Добре, що вони нічого не знають. Інша жінка на Віриному місці не відмовила б собі у можливості мати в них союзників, і втягнула б їх у цей конфлікт. І матері могла б на мене поскаржитися, й сестрі. Віра ж усе те носила в собі. Вона винятково благородна людина. І від того моє почуття провини стало ще гострішим.

Я не знав, куди себе подіти. Мав сказати Шурочці заспокоїливі слова, запевнити її, що все в нас буде, як ми хочемо, і мав дивитися Вірі в очі, гладити по голівках дітей і думати: ось поїду від вас далеко і назавжди — і ви ростимете без мене. Кілька разів подумки проказав ці слова, але не міг повірити в їхній зміст, не уявляв, що це насправді може статися. Тоді я зрозумів: ми, чоловіки, дуже легко обіцяємо жінкам важкі для здійснення речі. Я запевняв Шурочку, що ось зовсім скоро ми будемо тільки вдвох, а тому не матимемо жодної потреби ховатися зі своїм коханням. Кажучи те, сповна не здавав собі звіту, що це справді можливо саме з нами й саме в нашій ситуації. Почуття йшло попереду тверезого розуму. А ось коли все заколотилося, я опинився в ролі того, хто, сам собі не звітуючи, сподівається, що його плани не збудуться, бо все обернеться так, що обіцяне ним через різні обставини не складеться: втрутитися якесь незрозуміла сила й поруйнує те, що ти задумав...

Не мав сил жити. Мені треба було знайти схованку від життя. Аж тут знову озвався Євген Харламович:

“Моментально приїздіть до мене в Київ, то я Вас завезу в Конюхівку, бо через Крути їхати Вам забарніше й гірше.

Молюка й яєць там єсть багато, гов’ядини нема, але Ви, певно, її й не їсте, то з харчами якось буде, хоч, може, і не так добре, як на курорті або дома...”

ПОРТРЕТ З ІНТЕРМЕЦЦО

Уривок з роману Михайла Слабошпицького

Це був порятунок. Утекти від збридженої повсякденної ролі, від притишених перешептів у бюро, які викликали в моїй душі почуття липкої тривоги, від сумного сірого шодення. Опинитися десь там, посеред польових просторів, під високим чистим небом. Не чути навіть людських голосів, не бачити газет. Тільки так можна мені над душею. Я там буду сам. Самотній. Самотність може стати мені щонайпершими ліками. Те, чого не витримують і від чого втікають інші, для мене може бути фортецею душі.

Плив уночі пароплавом до Києва і мені зовсім не спалося. Тому цілий день був змучений і пересувався мов сомнамбула. Євген Харлампович щось розповідав про свої клопоти з “Радою”, скаржився на пасивність громади, яка вельми неохоча пожертвувати на газету гріш, ніяк не виходить у людей любити українську справу до глибини кишені, охочіше люблять лише до глибини душі. Чикаленко постійно сушить собі голову, де взяти грошей, щоб покрити щорічний дефіцит “Ради”. Це ж не якась дециція — понад двадцять тисяч рублів! Зрозпачений і навіть сам збентежений своїми докірливими словами на адресу нашої анархічної нації (кожен чує тільки себе, дбає тільки про себе, а українська справа — то лиш високі ритуальні слова!), сумно твердить: як уже зовсім не стане грошей на газету, то закрие її і геть зникне з українських обріїв. Візьме, наприклад, і поміняє одну літеру в прізвисьці Чикаленко. Був Чикаленко, а стане Чикалеско. І вже новоспеченому румуну не буде ніякого діла до українських клопотів. Дивлячись на Євгена Харламповича й п’яте через десяте слухаючи його, я подумав: справді ж, як важко бути україн-

цем! Французи, британці, шведи, німці, іспанці, данці, голландці можуть дякувати долі, що вони народилися не українцями. Що вони не знають усіх наших бід. Навіть у страшному сні їм не присниться те, що не звучить їхня мова. Українець — то як тяжка хвороба, що вимучує людину й отруює все її життя.

Вони навіть не можуть підозрювати, що писання книжок — це своєрідна форма філантропії. І що на ті книжки, як мовиться, вдень із вогнем треба шукати читачів, бо їх робить неприступними для читачів мова. Простолюдю нашому вона почасти незрозуміла, бо — “панська”, а панству нашому незрозуміла й неприємна, бо “мужичка”. От і Чикаленко б’ється зі своєю “Радою”. Спершу орієнтувався на селян, а селяни не приймають газету, бо в ній пишеться не по-їхньому, а “дуже по-грамотному”, то хай пани її читають. А де ж тих панів українських бодай кілька тисяч набрати? Тільки доскочить хоч якихось статків, то відразу ж змосковлюється, щоб показати: мовляв, я не від плуга, я “кровей почти благородных”.

Все по-московському та по-французькому глаголять. Тому українські видання постійно на ладан дишуть. Добре, що є Галичина з її газетами і журналами. Хоч мова там і покалічена полонізмами й германізмами, та все ж українська. І всі наддніпрянці та слобожанці мають де друкувати свої твори — у Галичині і для них вистачає видань. Нечуй-Левицький та Грінченко багато пороку витратили на боротьбу з засилля галицизмів та з тамтешнім правописом, який просочується й у “Раду”, шпетять за це Чикаленка й усю редакцію, а їм важко знайти золоту середину, щоб догодити всім.

Ми приїхали в Кононівку надвечір. Нас зустріли запахи літнього поля й старі високі дерева геть запущеного парку побіля маєтку. Над деревами — зграї крик-

ливого гайвороння. Чикаленко сказав, що сім’я його за кордоном. Але, здається, там лише син і донька навчаються в університетах, а дружина, якої я ніколи не бачив, постійно живе в іншому маєтку в Перешорах. Щось там, як мені натякали в редакції “Ради”, у Євгена Харламповича з нею розладалося. Але я не дуже того дослухався. В кожній родині є свої проблеми, і сторонньому не можна туди лізти. Я б цим охочим пописувати про чужі родини й тамтешні конфлікти порадив би розібратися зі своїми ближніми й дати собі раду в стосунках із ними. Бо, як кажуть, чуже бачимо аж під лісом, а свого не бачимо під носом.

Вже зранку я зауважив: тут багато сонця і свіже тепле повітря. Аж легенько воно лоскоче. Дихай — і дихати хочеться. І безлюдні поля надокруж. Є де відпочити втомленому поглядом.

Після сніданку Євген Харлампович показує мені господарство, аж занадто докладно розповідає, що й де. Таких господарів справді мало. По всій Росії читають його “Розмови про сільське господарство”. Його за це навіть медалями нагороджено. Спеціалісти добре знають, що таке “чорний пар”, який культивує Чикаленко. Все це дуже цікаво, але я був надто вимучений для довгих розмов. Я міг би слідом за Євгеном Харламповичем повторити його фразу: “День біжу, три лежу”. Коли він водив мене по маєтку, я тільки й думав, коли вже ці оглядини господарства закінчатся, бо здавалося, що мені ось-ось розколеться від болю голови. Очевидно, Чикаленко зрозумів мій стан, бо відпустив мене по обіді подрімати.

А наступного дня він відїхав до Києва. Довгожданна самотність узяла мене в свої обійми. Я вже навіть повірив у те, що в Кононівці живе спокій, і мріяв про зустріч із ним. Щоби допевнитися в тому, що я не помилюся, повільно помандрував будинком.

Зазираю в кожен його запилений закуток. Полохав лінії тіні за портєрами. Усі речі з кімнатах сторожко приглядалися до мене. Вони берегли в собі голоси інших людей, погляди, дотики їхніх рук. Усі вони з інших життів і можуть багато про них розповісти. Але я для них прибулець тхозна-звідки, вони ще не звикли до мене. Стаю проти масивного темного люстра в похмурій оправі. З нього виринає блідолиций чорнобородий чоловік зі сполоханими очима. Взираючись в його лице, з подивом здогадуюся, що то — я. Вся ця подоба — моя оболонка. Кожен із нас уявляє себе трохи іншим, аніж він є. А тому, зустрівшись зі своєю парсуною, переживає легке розчарування. Мовби несподівана хмара змахнула вигинистим хвостом на чистому обрії. Нагадала про те, що вслід за радістю падає на людину смуток, що веселі барви світу можуть нараз потьмяніти, несучи передчування жорстоких драм життя.

Чикаленко, як я уже встиг помітити, любить брати з собою псів на прохід у поля. Статечний чолов’яга раптом по-хлоп’яцьки закладає чотири пальці в рот і вибухає оглушливим свистом. І хоч би й де собаки були, вони зриваються з місця й прудко біжать на свист. Собаки то забігають далеко вперед і повертаються до Чикаленка, то залишаються десь позаду й кидаються йому навздогінці. А він ступає непоквапом — нехаливий у рухах, кремезний, смагляволиций, з хвацькими козацькими вусами, у солом’яному брилі трохи набакир. І з кожного жесту в ньому пізнається статечний господар, який уміє всьому дати раду, знає всьому ціну. Той, хто обома ногами стоїть на землі, а тому й зовсім не віриться, що в його душі живе високий ідеалізм.

У Києві ми почасти забували, що він — поміщик. Людина землі. Зовсім інших, аніж у нас, відчуттів і думок. Поміщик — це той, хто з надією виглядає з неба дощові хмари. Хто знає, коли посіяти і коли скосити. Хто розімне в долонях колос, витрусить зернини, понюхає їх, спробує на зуб і скаже, який урожай вдавсь. Хоча доньки Ганна й Вікторія називають його степовою людиною (і для того є всі підстави, бо він, як ніхто, знає душу степу), все ж Євген Харлампович любить дерева. Всі посадки й сади в обох маєтках під його особистою опікою. Не довіряє їх нікому, сам клопочеться коло них, не розлучаючись із садовим ножом і пилкою. Розповідав, що після купівлі маєтку в Кононівці відразу ж насадив тут сад. Він уже піднявся й родить. Чоловік, який написав “П’яту розмову про сільське хазяйство: Сад”, на практиці потвердив правильність своїх теорій. Небагато людей знають цього Чикаленка. Щоб його побачити, треба побувати з ним тут, серед полів, у його звичній стихії. І тоді допевнюєшся, що він живе двома життями, розп’ятий поміж двома світами.

Дивак, що, маючи стільки ґрунтів, живе скромно, бо роздає гроші на українські справи.

У Києві Євген Харлампович — видавець “Ради”. Дідич, що відбився від свого гурту. Біла ворона. Хронічно піднаглядний. Той, кому в Росії ніколи не буде спокою. Він це знає, але не відступається. Лише інколи, втомившись від переслідувань і роз-

чарувавшись в наших людях, понарікає трохи, а далі знову править своєї: “А ти, Марку, грай!” Отак і тримається. Інший на його місці вже давно заламався б.

...У полях забуваєш, що десь є Государственная Дума, Цензурний комітет, статистичне бюро, інтриги, інсинуації, плітки — усе це даленіє на самісінький краєчок пам’яті і стає геть нереальне, мов картини з давнього сну. Гідка химерія, макабра, виплоджена в хорій голові. Справжнє — це гаряче сонце, що зігріває своїм теплом землю, це — бездоннопрозорі небеса, це — розгінні поля, вкриті житами, пшеницями, вівсами, це вмальовані в далекий обрій дерева, це спів невидимого у височині жайворонка. Усе це заворожує душу, народжує тривожний захват і безмірний подив: звідки ж воно взялося? хто його сотворив? навіщо?

Оглянувшись звідси на суєту повсякдення, раптом із великою прикрістю розумієш марноту багатьох речей, які вважалися тобі важливими. Люди отруюють одне одному життя через якусь ганебну дрібноту, поспішають натворити негідних справ, ще й тішаться тим, мовби вони звершують великі подвиги.

Вчора я довго сидів у холодку під деревом край житнього поля. Шелесткий вітер перебирав вусате колосся, вишумовував листом і дихав в обличчя пахощами трав. У мені зворухнулося бажання записати ці прекрасні відчуття, я силкувався перелити їх у слова, але — диво! — слів мені забракло. Я спробував прикликати думки, але вони не приходили, не уваризувалися, отже, слів не було, були тільки погідні, як ось цей літній день, настрої, перейняті ніжнотонними співами птахів.

Щось промовляло стебло до стебла, безугавно жебоніло джерело в степовій криничці, мінилися барвами легкі осончені хмари на піднебесі, з пошумом похитували головами молоді дерева — все світилося, говорило до світу, рухалося, жило. І тільки далекі вітряки на обрії нерушно, мов пам’ятники, стояли вартовими полів і неба. Й у все тоте втручається людина, несучи з собою руїну і хаос. Людина нарекла себе вінцем природи й дозволила собі все. Вражена неймовірними амбіціями, узурпувавши право вседозволеності, несе з собою брутальне заневищення всього життєвого простору, затруєння стосунків одне з одним. І ніщо не здатне її зупинити на цьому згубному шляху. На людину з жахом оглядаються представники флори й фауни, які живуть у передчутті свого вигублення, бо вже давно допевнилися, що нічого доброго сподіватися від людини їм не випадає. Як, зрештою, і людині від самої себе...

Я добре відчуваю, що тут пишеться якась нова і дуже важлива сторінка мого життя. Лігши горілиць у полі і блукаючи поглядом по піднебесній просторині, намагаюся прочитати там сокровенний зміст, який мовби покращує одкривається мені дешифрами — я нині більше вгадую серцем, аніж здатен збагнути розумом. Це як слухання прекрасної музики, коли твоя душа раптом здіймається над тобою, над доволішнім буденням і над усім світом. І ти лежиш у напівсні, у напівмаренні понад просторами і часами. І весь життєвий набірди полишається в далекій пам’яті.

● НАЗУСТРІЧ В ФОРУМУ УКРАЇНЦІВ

ДОЛУЧАЙТЕ СВІЙ ГОЛОС ДО СВІТОВОГО УКРАЇНСТВА!

Уп'яте 19—21 серпня в Києві відбудеться Всесвітній Форум українців. У ньому візьмуть участь представники української діаспори із 40 країн світу — 300 делегатів, представників східної, західної діаспори та України, а також 700 гостей. Урочисте відкриття заходу відбудеться у Національній опері, а пленарні засідання та робота секцій — в Українському домі.

Євген БУКЕТ,
фото автора

У порядок денний форуму вкотре вноситься питання захисту мови як єдиної державної. Мовна програма, схвалена на IV форумі, так і не була реалізована. Тож організаційний комітет V Всесвітнього Форуму українців звертається до всіх небайдужих із проханням долучитися до розробки стратегічних документів для діяльності світового українства щодо розвитку та утвердження української мови та збереження української культури.

Засідання гуманітарної секції у рамках роботи V Всесвітнього Форуму українців відбудеться 20 серпня 2011 року о 10 годині в “Українському домі”. Проводитиме засідання керівник секції, голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, народний депутат України Павло Мовчан.

Допомагаючи Всесвітньому Форуму, ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка створило робочу групу з підготовки та проведення гуманітарної секції. Уже відбулося кілька засідань робочої групи, де окреслено попередній список провідних фахівців за напрямками, які запрошені до роботи в секції.

Найважливішим пріорите-

том, як уже зазначалося, залишається українська мова, оскільки це — духовна основа і українського суспільства, і незалежної держави. На секцію запрошені провідні науковці-мовознавці, зокрема професори Іван Юшук, Олександр Пономарів, Лариса Масенко.

В обговоренні проблем історії України, українознавства та української культури візьмуть участь академіки Петро Кононенко і Броніслав Панасюк, лауреати Шевченківської премії Анатолій Мокренко і Леонід Мужук. Про ще одну важливу ланку в житті українства — духовну, про сучасне життя церкви поділитися думками професор Дмитро Степовик.

У підсумку роботи гуманітарної секції ухвалить резолюцію, яку буде включено в програму діяльності світового українства і яка сприятиме прийняттю багатьох важливих рішень. Робоча група ухвалила попередній проект резолюції, який ми пропонуємо увазі читачів. Товариство “Просвіта” чекає Ваших змістовних доповнень і суттєвих уточнень до тексту документа на електронну скриньку Центрального Правління: tovprosvita@i.ua

Кожна цінна пропозиція буде взята до уваги і включена до резолюції.

Проект

РЕЗОЛЮЦІЯ гуманітарної секції V Всесвітнього форуму українців «Мова, культура з невід'ємними складовими історії і церкви»

Світова спільнота українства констатує, що останнім часом в Україні на державному рівні ведеться інтенсивне цілеспрямоване закріплення наслідків понад трьохсотрічного панування російської колоніальної адміністрації — спочатку царської, потім шовіністичної більшовицької, мета діяльності яких у гуманітарному плані полягала в тому, щоб відкинути українську націю на задвірки історії, а українцям прищепити комплекс національної неповноцінності. Ці намагання тепер проявляються в багатьох напрямках.

1. Повністю ігнорується ст. 10 і 11 нині чинної Конституції України і офіційне тлумачення ст. 10 Конституційним Судом України №10-рп/99 від 14 грудня 1999 року.

2. Фальсифікується суть Європейської хартії регіональних мов і мов меншин, починаючи від перекладу самої її назви і до її призначення захистити місцеві або малопоширені мови, яким загрожує зникнення, а не мову колишніх колонізаторів і колоністів, насильно накинута українському народові, якою є російська мова в Україні і якій нічого не загрожує.

3. Захист мов національних меншин постійно трактується як утвердження в Україні лише мови російської національної меншини, а не захист мов національних меншин взагалі, зокрема кримськотатарської, грецької, польської, ідиш і т. ін.

4. Масово відновлюються школи і класи з російською мовою викладання непропорційно до кількості осіб російської національної меншини і натомість закриваються школи з українською мовою навчання. У школах із російською мовою навчання всі предмети викладають (за винятком хіба що української мови) у супереч Гаазьким рекомендаціям щодо прав національних меншин на освіту виключно мовою російської національної меншини.

5. Навчання у ВНЗ проводиться переважно російською мовою, незважаючи на те, що “Державною програмою розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 року”, прийнятою Радою Міністрів Української РСР 12 лютого 1991 року і ніким не відміненою, передбачено повний перехід на державну мову викладання у вищих навчальних закладах України до кінця минулого століття.

6. Постійно скорочується кількість годин на вивчення державної мови в середніх та вищих навчальних закладах. Знято з навчальних програм такий український предмет, як українознавство.

7. Скасовано звукове дублювання іноземних фільмів державною мовою. Виробництво українських фільмів держава не фінансує. Телебачення як найе-

фективніший засіб впливу на громадян, особливо дітей, функціонує переважно недержавною мовою.

8. Досі, на 20-му році існування Незалежної України, не прийнято закону про державну мову, який би відповідав Конституції України.

9. Зовсім проігноровано “Декларацію про державний суверенітет України”, прийняту Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року, у якій відповідно до прагнення українського народу проголошувалося: “Українська РСР забезпечує національно-культурне відродження українського народу, його історичної свідомості і традицій, національно-етнографічних особливостей, функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя”. На жаль, доводиться констатувати, що нинішні державні чиновники всіляко протидіють утвердженню цих державних засад.

КНИГОВИДАННЯ

Спостерігається тенденція до зменшення кількості українськомовних книг на душу населення. Особливу тривогу викликає стан видання літератури для дітей. Вражає тенденція до зменшення середнього накладу дитячої книжки в Україні: у 2006 році середній наклад становив 4,4 тисячі примірників, у 2007 році — 4,3 тисячі, у 2008 році — 3,7 тисячі, у 2009 — 3,2 тисячі.

Винуватці ситуації — державні чиновники. Багато нарікань викликає становище із державною програмою “Українська книга”, яка то виконується частково, то надовго пригальмовується.

Для покращання ситуації у книжковій галузі потрібно вжити таких заходів:

1) збільшити фінансування державної програми “Українська книга”;

2) відновити держзакупівлі літератури для поповнення бібліотечних фондів;

3) сприяти розвитку дитячої літератури, встановивши окремі пільги для українських книг;

4) у супереч позиції Міністерства освіти спрямувати зусилля на видання книг національно-патріотичної тематики, формування національної самосвідомості українців, утвердження національної ідеї, організувавши для цього відповідні Всеукраїнські книжкові конкурси.

УКРАЇНСЬКИЙ КІНЕМАТОГРАФ

Майже все наше телебачення — неукраїнське. А деякі телеканали сміливо здійснюють регулярні антиукраїнські рейди.

Український інформаційний простір — наше найдорожче і найцінніше стратегічне багатство — економічно не працює на Україну. Наша інформаційно-культурна сфера стабільно забезпечує високий приріст чужому капіталові в Україні.

Національний капітал викачує російський посередник як компенсацію за право на показ іноземного кінопродукту та дубляж його російською мовою.

Весь кінопродукт (а він сягає понад 95 % у програмах мовлення більшості наших телеканалів) або російський, або американський,

але ж завезений із Росії і озвучений не українською мовою.

Майже повністю знищено українську кінематографічну базу — кадрову, виробничу, технічну..

Лише справжнє українське кіно і справжнє українське телебачення здатні зупинити національну руїну.

ІСТОРІЯ

Історія великого українського народу потребує переосмислення. Пізнання сучасного і бачення майбутнього можна досягти тільки на підставі скрупульозного аналізу минулого.

Наша історія так і залишається заплутаною, столітні насили продовжують називатися правом: зневага до своєї історії і культури, відсутність належного шанування видатних представників української нації та звелічення зрадників і ворогів послаблює волю та принижує національну гідність.

В Україні бракує філософських і наукових узагальнень комплексного погляду на формування держави, огляду правди про конкретних історичних осіб і події, які вони започаткували та які вплинули на хід історії української нації. Для цього треба зусиллями істориків, критиків, аналітиків, археологів та інших учених розсортувати і очистити всю українську історію. Українцям треба вивчити свою реальну і багату історію, навчитися пишатися своєю країною і її видатними особистостями, тоді й повернеться і розвинеться національна культура, мова, традиції, сила і слава держави.

ЦЕРКВА

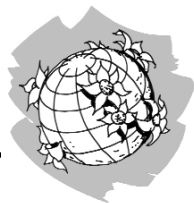
УПЦ КП та УГКЦ зробили неочінуваний внесок у зміцнення Української Державності за ці 20 років. Сьогодні загальна кількість вірян обох Церков становить близько 20 мільйонів християн: 15 мільйонів УПЦ КП і близько 5 мільйонів УГКЦ.

Отже, в утвердженні української мови в суспільстві, УПЦ КП, УГКЦ, а також Римо-Католицька Церква в Україні й частина протестантських церков зробили набагато більше, ніж Міністерство освіти, науки, молоді і спорту, яке сьогодні швидше пригнічує українську мову і літературу, аніж заохочує.

Дотримуючись вимог Закону про відокремлення Церкви від Держави, віруючі УПЦ КП й УГКЦ дають належну відсіч нехристиянській політичній, шовіністичній, імперській пропаганді в Україні “руського міра”, якою займається Московський Патріархат. На жаль, не політики, не урядовці й навіть не громадські організації, а вказані Церкви діють найбільш ефективно і результативно щодо викриття підривної нехристиянської діяльності Московського Патріархату в Україні з його “руським міром”.

Отже, українці на батьківщині і в діаспорі надалі повинні більше допомагати Церкві, щоб сприяти зміцненню нашої державності, тріумфу нашої рідної мови, освіти, науки, культури.

Проект підготували **Іван Юшук, Василь Клічак, Броніслав Панасюк, Леонід Мужук, Дмитро Степовик, Микола Нестерчук**

Мирослава РОЗДОЛЬСЬКА,
голова Координаційної Ради
Всеамериканського громадсько-
го об'єднання “Нова Українська
Хвиля”

ПОШУК ПРАВДИВОГО ОБРАЗУ УКРАЇНИ

У США, за офіційними даними, проживає понад мільйон 50 тисяч українців. Серед численних діаспор, українська є однією з найбільш організованих. Діють школи українознавства, українські кредитні спілки, жіночі та молодіжні організації, багато творчих колективів, серед них — Український Народний Союз, Союз Українських Католиків “Провидіння”, які є засновниками й видавцями газет “Свобода”, “Америка”, Союз Українок Америки, Пласт, СУМ. Значна частина організацій національно-патріотичного спрямування належить до Українського Конгресового Комітету Америки. До УККА нещодавно була прийнята і найбільша організація четвертої хвилі еміграції — Всеамериканське громадське об'єднання “Нова Українська Хвиля”. Завдяки четвертій хвилі еміграції активізували діяльність церкви, школи, урізноманітнювало культурне життя в українських громадах по всій Америці. Найбільше нових емігрантів живе в Нью-Йорку, Чикаго, Філадельфії, Клівленді, де вони далі розвивають давно існуючі українські центри.

Своєю поведінкою, своєю працею мільйони наших співгромадян за кордоном формують сьогодні образ українця й України у світі. Це велика відповідальність перед Українською нацією й Українською державою, яку світ щойно пізнає. Завдяки тим відважним піонерам, які зробили крок у незнане, подолавши складні психологічні та економічні бар'єри, Україна має нині багатомільйонну армію народного посольства по всьому світу.

У 2000 році ми створювали школу українознавства у Стенфорді (штат Коннектикут). І з перших днів закладали у свідомість дітей розуміння важливої місії — гідно представляти у новому оточенні Батьківщину Україну.

Для тих, хто працює для збереження українства серед інших народів, дуже важливим є відчуття підтримки Матері-Батьківщини. Ми часто запитуємо, чому більшість дітей попередніх хвиль еміграції у США відійшли від українських громад, асимілювались? А сьогодні підступна асиміляція відбувається з космічною швидкістю, й ми зазнаємо уже великих втрат.

Сотні тисяч островів України по всьому світу, де живе українське слово й пісня, розвиваються не завдяки державним програмам, а великою мірою завдяки Церкві — УГКЦ, УПЦ Київського Патріархату та УАПЦ. Вони зробили і роблять неоціненний внесок у збереження нашої ідентичності.

Протягом століття Церкви брали під свою опіку українські музеї, бібліотеки в чужих краях, як наприклад, Стенфордська єпархія УГКЦ у США. Тут зберігається понад 70 тисяч найменувань україністики, багато архівних матеріалів. Невичерпні можливості для науковців, дослідників історії еміграції, мистецтвознавців та літературознавців, яким потрібно підняти цей пласт ще не розкритих надбань української культури в еміграції.

Понад сто років українці в діаспорі допомагали своїм родинам та різним інституціям в Україні й далі роблять це. Проте сьогодні наближаємося до іншого етапу, на якому важливу роль відіграватиме метрополія, тобто держава, яку підтримуватимуть діаспорні інституції, а не навпаки.

Та як говорити про це, коли в самій Україні нищать все україн-

ське? Коли закривають українські школи, у небезпеці українська мова, а головним ідеологом країни є запеклий українофоб?

Сотні листів на захист національних інтересів надіслано Президентові України як гарантові Конституції від Світового Конгресу Українців, від окремих громадських організацій, зокрема й від нашої “Нової Української Хвилі”, але вони залишаються без відповіді.

Наведу приклад, який вплив має громадська думка в країні з розвиненою демократією. Нещодавно в американських ЗМІ розгорілася скандальна історія з приватного життя конгресмена Ентоні Вінера. Не треба було писати звернень, очікувати заяв виборців — два тижні викриття в засобах масової інформації — й політик зник із політикуму. Подав у відставку на вимогу партії демократів, членом якої він є, попросивши вибачення у виборців. Так працює механізм суспільної моралі для службових осіб, яким поставлено високу планку відповідальності за свої вчинки. Так оперативно діє партія, для якої важливий її імідж.

В Україні на посаді Міністра освіти “політик”, який відкрито заявляє про свою зневагу до нації, перекидає історію її народу, вправляється в українофобстві, й ніхто не має на нього впливу?

Чи можливий діалог із владою з таким рівнем її відповідальності перед суспільством? Діалог, а не його імітація?

Один із небагатьох майданів, де могла б відбутися конструктивна розмова про стратегію й про тактику реальних перемін, — V Всесвітній Форум українців, який відбудеться 19—21 серпня в Києві.

Та чи можна сподіватись якихось серйозних результатів, коли підготовка до Форуму проводить-

ся непрозоро. А обмеження участі представників громад четвертої хвилі трудової міграції, що є реальною силою оновлення і в Україні, і у світовому українському просторі, свідчить про зацікленість Української Всесвітньої Координаційної Ради на вчорашньому дні. Її наміри не сягають далі особистих амбіцій та спроб змінити фасадну штукатурку за методикою завчених радянських технологій.

Такий формат дає змогу владі, яка підтримала Форум, виділивши кошти на його проведення, скористатися можливістю додати свою лепту до фасадної демократії. І це в той час, коли представницьке зібрання мало б чітко висвітлити безперспективність такого шляху та вже на першому етапі діалогу сказати, що надія на косметичні заходи в просуванні України до Європейського Союзу є марною тратою часу й можливостей.

Якщо ситуація в самому форматі Всесвітнього Форуму найближчим часом не буде виправлена, то, поза сумнівом, багато організацій відмовляться брати в ньому участь. Бути статистами в підтримці нежиттєздатних структур та їхньої бездіяльності — це моральні й матеріальні збитки України та українській справі у світі. Час застосовувати інший досвід та інші методи.

2003 року, під час підготовки вступу Польщі до ЄС, відбулася спільна конференція їхнього Парламенту та польських громад зарубіжжя під назвою “Конференція Полонії”, на якій було високо оцінено роль польської діаспори на шляху входження країни до ЄС. Їй було доручено виконати дуже важливі завдання — впливати на уряди 15 країн, членів ЄС у питанні ратифікації договору про вступ; працювати над утвердженням по-

зитивного образу держави у країнах проживання та проводити моніторинг громадської думки щодо підтримки входження їхньої Батьківщини до ЄС.

На порозі вступу до Євросоюзу Україну можна образно порівняти з емігрантом, який почувається розгублено в новому для нього становищі, де панують інші норми поведінки. Та відкривши своє серце й розум для засвоєння нового способу мислення, ми починаємо розуміти переваги цього суспільного устрою.

Моніторингу громадської думки щодо вступу України до ЄС у європейських країнах, де проживають наші співвітчизники, ніхто ще не замовляв. Але сьогодні в цьому аспекті нема чим потішитися. Рівень довіри такий, на який заслуговує держава, де не працюють засадничі принципи демократії, порушуються права людини, а влада глуха до голосу народу.

Прочинивши двері, Євросоюз, а найбільше сусідня Польща, розуміють і підтримують намагання України подолати руйнівний наслідок більшовицького тоталітаризму, що вплинув на етнокультурні процеси та на суспільну свідомість.

Нелегко вирватись Україні з тяжких обіймів сусідньої агресивної імперії. Імперська Росія вступила у відкрите протистояння з Заходом за Україну саме на території України. Через свою п'яту колону вона й далі насаджує партійно-номенклатурний тоталітаризм у поєднанні з феодално-клановим пануванням азіатського типу.

Такий мутант ані Європі, ані самій Україні не потрібний. Європа, яка вже давно сформувалась як геополітична структура та має свої, перевірені часом, економічні, політичні, культурні відносини, очікує Україну з її власним національним обличчям. Тільки такою — у своїй природній сутності, з глибиною культурною традицією, багатою східною духовністю. Україна цікава світові, і має чим доповнити Європейське співтовариство національних держав.

У духовному плані український світ безмежно великий. Його міць у тому, що постає він завдяки творчій енергії кращих представників нації, без будь-яких наддержавних планів. У його основі найвища реальна сила і влада — влада любові.

Здоровий ген національного самозбереження — незнищений. Це підтверджує історія колоніальної політики з боку сусідів. Це підтверджують різні хвилі еміграції. Україна була, є і буде.

Та настав час задіяти весь національний потенціал: духовний, інтелектуальний, матеріальний і спрямувати в нове русло українську думку й українську волю. Пройшовши початкові віхи, Україна підходить до якісно вищого етапу свого розвитку, коли “роль

Мирослава Роздольська — член Спілки журналістів України та Північної Америки, магістр філософії та релігійної освіти (магістерська праця у Фордгемському Університеті містить аналіз духовного розвитку людини, торкається психологічних аспектів індивідуальної та колективної свідомості українського суспільства у сприйнятті перемін, трансформації нового мислення). Працювала головною виконавчою комітетом й районної Ради в Тлумачі Івано-Франківської області (1991—1995), головною Асоціації фермерів та приватних товаровиробників (1995—1999). З 1999 у США. Редагувала духовно-просвітницький часопис “Сівач” (офіційний орган Стенфордської єпархії). У 2000 р. організувала у Стенфорді школу українознавства й до 2006 р. була її директором та викладачем української мови й культури. 2007 р. створила й очолила Всеамериканську громадську організацію “Нова Українська Хвиля”, водночас працювала керівником закордонного відділу інформаційно-фінансового забезпечення Патріаршого Центру УГКЦ.

Автор і продюсер документальних телефільмів “Молитва” і “Острів України в Америці”; книжок “Дорога самопосвяти”, “Україна у серці моїм”, “Вільна особистість — творець своєї долі і співтворець історії свого народу”.

нації” як “історичного героя” набуває особливого ваги. У цьому процесі зростатиме й роль закордонних українців як державотворчого чинника, як дієвого інструменту культурного, економічного й політичного впливу в країнах свого проживання.

Двадцятиріччя, яке пройшла Україна як незалежна держава і кожна особистість, що почувається її частинкою, — це пошук свого правдивого образу, це шлях до істини через важкі випробовування й кризи.

Розірвати зачароване коло, по якому двадцять років ходить наш народ, шукаючи дороги до свого державного самовираження, можна через оздоровлення колективної свідомості. Трансформація, зміни у житті мають одну й ту саму траєкторію руху чи то для особистості, чи для нації — очищення свідомості від минулих кривд та подолання страху перед новими викликами.

Презентація “Нової Української Хвилі” у Генеральному Консульстві України у Нью-Йорку (березень 2007 р.)

ОЛЕСЬ ДЯК: «ВІДЧУТТЯ ПОТРІБНОСТІ У СУСПІЛЬСТВІ — НАЙГОЛОВНІШЕ ДЛЯ БАРДА І ПОЕТА»

— Чи популярна нині бардівська пісня і в чому її необхідність?

— Мені дуже складно оцінювати ситуацію, бо зараз особливо не видно спектра діяльності й присутності української авторської пісні в межах усієї України. Було видно під час відродження всього українського у кінці 80-х — на початку 90-х. Із цим і пов'язана підготовка й діяльність, позитивні наслідки в українському соціумі: і пісенному, і політичному. Це перші фестивалі авторської пісні — “Червона рута”, “Доля” у Чернівцях, “Оберіг” у Луцьку та багато інших містечкових фестивалів. Оті яскраві явища, які з'явилися не тільки в авторській пісні, а й в українській культурі, досі активно функціонують і майже неперевершені.

А про те, що зараз відбувається на теренах України, дуже складно говорити. Один із бардів-початківців мені нещодавно розповів, що в Інтернеті знайшов інформацію про те, що у Східній Україні проводиться фестиваль авторської пісні. Він зробив заявку й отримав відповідь, що цей фестиваль буде винятково російськомовним. Тобто йшлося зовсім не про якість пісенної творчості... Це біда. Того, що відбувається зараз, двадцять років тому не можна було уявити.

— У яких міжнародних акціях беруть участь наші барди?

— Що відбувається на міжнародному рівні у жанрі авторської пісні, мені достеменно невідомо. Здається, із появою Інтернету та інших комунікацій мала б бути більша згуртованість, більша інформаційність, але виходить навпаки. А може, ми вже зовсім інші, бо тоді були настільки окрилені, активні й пошукові, що знали все, що відбувається, а зараз, мені здається, кожен сам по собі.

— Що Вас привело до бардівської пісні?

— З одного боку, це в мені живе саме по собі, а з іншого — відіграло важливу роль те, що я син політв'язня. У 1980 роках, мене, творчу людину, яка має численні матеріали для публікації, цензура занесла у чорний список як сина політв'язня. І врешті-решт у редакції журналу “Жовтень” (нині “Дзвін”) мені відверто сказали, що дарма оббиваю пороги, все одно не опублікують. “Якби за тебе заступився якийсь дуже відомий поет, то, можливо, це б посприядло”. І моя перша журнальна публікація з'явилася 1988 року в “Жовтні” завдяки тому, що за мою творчість заступився Роман Федорів, а передмову написав Роман Лубківський. Ці дві постаті мені неабияк допомогли.

А писав авторську пісню я давно у спів-

Справжнє мистецтво завжди несе в собі яскравий відбиток неординарної творчої особистості. Саме такою непересічною людиною є львівський бард, поет Олесь ДЯК. Спілкування з ним було спонтанним і незабутнім. Воно нагадало мені дощ серед бабусиних Карпатських полонин, який підкрився зненацька і так само зненацька пішов... Останнім часом я раз по раз повертаюся до “Білої любові” автора, яка дихає чистотою і прозорістю, та, відверто кажучи, не можу відмовити собі у розкоші пити з галицького джерела його пісенної творчості...

авторському колі. Хоч і тривалий час не мав доступу до публікації, але дуже прагнув аудиторії, живого спілкування. І це підштовхнуло до виступів, ще коли був студентом. І що цікаво, першими поціновувачами моєї творчості були Назарій Яремчук, Віктор Морозов, які залучали мене до виступів.

— Бардівська пісня — це хобі чи мистецтво?

— Це щось значно більше. Це спосіб мислення, спосіб життя, спосіб реакції на суспільні процеси. Авторська пісня має багато піджанрів. Вона реагує на певні суспільні моменти сьогодні, у цю хвилину. Той жанр, який сповідаю я, потребує глибокого осмислення, переосмислення, певного достойного виконавського рівня. Авторська пісня — це вже окремий повноцінний жанр, і тут кожен самобутній по-своєму.

— Яка тематика виражена для барда? І особисто для Вас які теми, мотиви є найближчими?

— Я брав активну участь на Майдані під час Помаранчевої революції, де й написав серію пісень, виступаючи перед захисниками української гідності. Коли суспільство вирує, бард ніколи не буде осторонь, бо він є частиною суспільства і не може не реагувати на ці речі. Коли панує спокій, у мене народжується багато пісень про кохання, про красу природи. Є пісні, які становлять золотий фонд моєї творчості. Це, наприклад, одна з найулюбленіших пісень “Високий Замок сподівань” — про високі почуття у місті Львові. У ній Високий Замок возведено у ранг чогось метафізичного — високого замку почуттів. Тут говорити про якусь конкретну тему дуже складно. Мене цікавить авторська пісня як така.

— А найвідоміші школи бардів? І чи багато серед них яскравих представників молоді?

— Я взагалі не чув про існування бодай однієї школи авторської пісні. Знаю, що навколо певної особистості формується гурток, який обожнює, шанує творчість, черпає знання... Але є на кого рівнятися. Без сумніву, що Василь Жданкін неперевершений, але він ближчий до традицій кобзарства. Едуард Драч також близький до кобзарства, але його твори дещо новаторські. Віктор Морозов неповторний бард міського романсу. І досі неперевершеною залишається у своєму жанрі Ольга Богомолець, яка постала в кінці 1980-х — на початку 1990-х.

Із сучасних яскравих особистостей не можу назвати, вони б заяснили, якби у суспільстві якось змінилася ситуація.

— А Ви у своїй творчості на кого орієнтувалися?

— У мене авторитетів не було. Я народився у сільській місцевості й формувався у замкнутому колі, читав багато поетичної літератури. Для мене було потрясінням, коли почитав передруки поезії Василя Стуса й

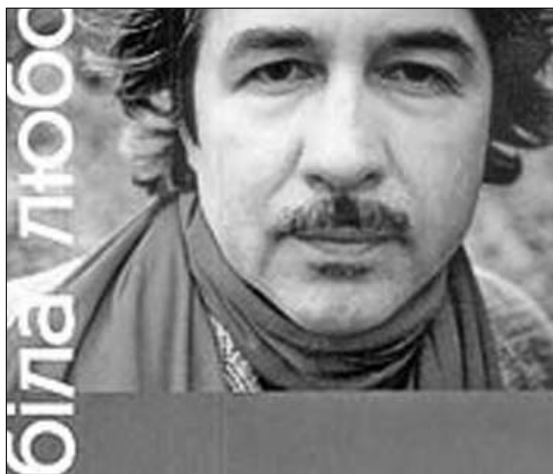
Ігоря Калинця. Це був переворот у свідомості, й це знайшло відгосок у моїй творчості.

До речі, ми тісно співпрацювали із Ігорем Білозіром. Пам'ятаю, як одного разу він сказав: “Ти знаєш, Олесю, чому ти такий оригінальний і самобутній?” Я відчув у цьому якусь провокацію. А він продовжив свою думку, і це був комплімент: “Твоя самобутність цікава, бо вона не зруйнована теорією консерваторії”. Просто треба прислухатися до інтуїції, серця, і йти (навіть наосліп) туди, куди веде натхнення.

— А куди натхнення завело Вас нині? Над чим працюєте?

— У мене творчий процес відбувається систематично. Останні кілька років я більше поринув у поетичну творчість, видав серію книжок, останні з них “Біла любов” і “Роса первозданна”. Коли відчуваю, що стаю не настільки розпаленим у поезії, то розумію, що треба або зупинитися, або перемикнути тумблер. Добре, що мені є куди перемикнути. І тоді я починаю мислити більше музично. І пишу винятково пісні.

Дуже люблю виступати перед молоддю. Діти — найвдячніша аудиторія, вони не дають злукавити. Шкільні викладачі, бува, запрошують, обіцяють, що зберуть відмінників, найкращих учнів, які цікавляться літературою, музикою. А я потребую тих, які

погано вчать, і саме на них скеровую всю свою енергетичну увагу. Бо мені здається, що ті люди, які готові тебе чути і сприймати, вони і так тебе почують. І коли я бачу зміни у поведінці після зустрічі зі мною, це таке благо, бо відчуваєш свою певну місію.

Мав виступи і у місцях позбавлення волі. Зазвичай, там очікують почути блатного барда, а тут зовсім інші пісні. То це така насолода — бачити людей, які перероджуються на очах. Відчуття потрібності в суспільстві — найголовніше для барда і поета.

Я багато подорожував. Світ мені цікавий, щоб набувати життєвого досвіду, акумулювати енергію, набратися вражень, але за межами Львова я не написав жодного вірша і жодної пісні. Їду до мами, до ріки дитинства, до гір, де я пізнавав небеса, і там також не можу писати, бо пишеться тільки у Львові, до якого я прив'язаний. А співається будь-де.

Спілкувалася
Уляна ВОЛКОВСЬКА
Фото Оксани КОПАК

“...ЯСНОВЕЛЬМОЖНІ ВОЛЯ Й МЕД...”

Богдан СМОЛЯК

Добра лірика, як чинник внутрішнього, глибинного просвітництва, що оминає чуттєву недостатність і спрямована від живого єства до живого єства. І зайве говорити про її конкретну тематику, бо й сама вона є життям.

Відомий поет-спілчанин і бард-піснетворець зі Львова Олесь Дяк задекларував свою поетичну конкретику так: “...ясновельможні воля й мед...” Минули, минають літа, а формула ця, від початку естетична, й досі не відпускає його. Хоча тепер вона може означати набагато більше — скажімо, доконечність доброї волі й дозрілого меду...

Народившись українцем — відчувати, мислити, висловлюватися й чинити в суто рідному вимірі, він прагне завжди бути собою. Це вельми помітно. Родове в Олесевої поетичній долі, як і в піснярській, прervalює, а набуте з літами, не знайшовши свого новочасного вияву, вкладається у згадану позачасову формулу “волі й меду”. Сьогодні підмічена критикою “бартка” його вдачі й світогляду припилює насамперед самого поета, позаяк — пора сповняти давно обіцяне (“не бійся розбудити злого — щоб викликати на двобій”), краса в нього дедалі рішучіше стає правдою, яку, аби перевести у площину художності, не раз треба просто визнати:

ще вчора
з добрим раночком
вітала —
заснула кров
у ріках
сон-трави.

Можна сказати, що цитована тут тринадцята Олесева збірка — “Роса первозданна” (2010) — нова талановита спроба естетизувати особисту сердечну втрату. (Їй передувала дванадцята — “Біла любов”, 2008).

Тут нібито й не до слів про поетичну форму, але ж вона — така традиційно Олесева. Кілька рядків чи піврядків, здатних принадувати долю й долю, він обрав ще з двадцять років тому, тепер же — мовби дихає ними. Беззастережно, — то й не застерігаю поета. Так, певно, мусить бути. Проте не втримаюся від нагадування про японські трирядкові хоку, які дають добрий приклад переведення поетового болю у сферу живої природи, таким чином стишуючи його. Олесь, поборюючи спокусу замикає муку тільки на собі, витворює нетрадиційні, уже в загальнолітературному плані, рядки з іменним — пам'яті безмежно талановитой поетеси, мисткині й науковця Руті Вітер — нагнітанням образу вітру (“...а може // бджілка вітру// забринить”, “...лиш спогадів // у серці // вітер-реш”, “у серці вітер // хвилі підіймає...”). І врешті:

тримався вітер
за повітря гілку
і думав довго —
в и т и (розбивка — моя) чи гніздо.

А це вже, гадаю, поезія такої доброї волі, якій не закажемо жити й наснажувати до життя навіть за найтрагічніших життєвих обставин. Навіть тоді, коли меди стають полиномом.

«КОЛЮЧИЙ» ІВАН ЛИТОВЧЕНКО

Нещодавно в галереї Київської організації Національної спілки художників України “Мистець” проходила виставка творів художника, твори якого знайомі багатьом, бо входять у дизайн відомих у Києві й інших містах України інтер’єрів, покійного Івана Семеновича ЛИТОВЧЕНКА. Він виконав мозаїчні композиції Київського річкового вокзалу, Бориспільського аеропорту та інші.

Людмила ІЛЬЄНКО

Зокрема унікальна за своєю концептуальністю та видовищністю річ — гобелен у фойє Центральної наукової бібліотеки імені Вернадського, яку оформляв художник. Тут і спроба графічно зробити опис природи людини, від її фізичного складу до еволюції мислення, і портрети видатних діячів, що стояли біля витоків нашої писемної культури — від Памви Беринди до Петра Могили. Свого часу мистецтво гобелена було оновлене, осучаснене, введене у “великий світ” мистецтва завдяки Івану Семеновичу та його дружині Марії.

Литовченко — митець-філософ, що більше властиво західному мистецтву кінця минулого сторіччя. А в культурі УРСР він був дисидентом, бо у своїх метафоричних, іноді напівабстрактних творах втілював власне філософсько-мистецьке бачення довколишнього світу, складності пізнання його будови, одвічного конфлікту матеріального з духовним, сучасного з минулим. Іван Семенович був учасником зустрічі Микити Хрущова з творчою інтелігенцією, яка проходила 1962 року, разом із Георгієм Якутовичем, Іваном Драчем, Дмитром Павличком. Тоді була чітко висловлена позиція радянського керівництва проти всього сучасного на той час у мистецтві. На додання перешкод, що створювало митцю керівництво всіх рівнів, пішло, на жаль, дуже багато зусиль...

Трагедією життя Івана Семеновича стало те, що він був головним художником Чорнобильської атомної електростанції. Понад десять років Литовченко віддавав втіленню ідеї художньої організації рельєфів Прип’яті, великого міста енергетиків. Він створив низку гігантських скульптурних рельєфів та декоративно-просторових композицій із металу. Деякі його чорнобильські роботи просякнуті напругою і тривою. Ці композиції ніби віщували катастрофу. І справді, художник мав передчуття лиха, бо бачив усе, що діялося на електростанції “зсередины”. На жаль, його творіння потрапили до зони відчуження, і ніхто не доклав жодних зусиль, щоб їх зберегти. Непоправним горем для художника стала втрата його робіт. Адже крім мозаїк і металопластики, там залишилися виконані майстром дерев’яні скульптури, настінні розписи та гобелени. Після Чорнобильської катастрофи митець прожив лише 10 років, остання його робота називалася “Реквієм”.

На нинішній виставці можна побачити і відомі його роботи, і копії тих, що залишилися в зоні відчуження. Виставку підготувала і розповіла нам про свого батька відома художниця Наталія Іванівна ЛИТОВЧЕНКО.

— Наталіє Іванівно, як давно

Ви займаєтесь організацією виставок, і зокрема виставок батька?

— Я маю досвід організації власних виставок у Канаді, США, Франції, ну і, звичайно, робила посмертні виставки батька. На його 80-річчя, 90-річчя. Вважаю своїм обов’язком нагадати про те, що було таке мистецтво, існує таке мистецтво. Вважаю, що його потрібно популяризувати.

— Як формувалась творчий талант Вашого батька, з яких витоків він черпав натхнення для подальшої творчої діяльності?

— Він народився в селі Бугрувате Сумської області, поблизу полкового козацького міста Охтирки. Коли батькові було шість років, родину розкуркулили, хоч його батько був повним Георгіївським кавалером. Батькові сестри померли і його називали “один у мирі”. Вчився він у Харкові, куди відрадили його ще дитиною. Але він повернувся додому як тільки скінчилися продукти, не захотів більше вчитися. (А навчався він і в агропромисловому, і в будівельному.) Під час війни потрапив у німецький полон, 1946-го повернувся в Україну і вступив до Львівського інституту ужиткового й декоративного мистецтва. Там він захистив два дипломи, а потім приїхав у Київ, і

перша його робота — залізничний вокзал, 7 геральдичних композицій на стелі, зроблених 1955 року. А 2001 року, коли вже не було тата, я виграла конкурс, і в синьому залі з’явилися 14 моїх композицій.

— Такі великі, масштабні роботи художник виконує сам чи запрошує робітників, які йому допомагають?

— Раніше самі робили, інколи запрошували колег, щоб допомогли. Перші мозаїки на Прип’яті він зробив із виконаннями. А останні, площею по 100 метрів, виконав сам, із помічником, який набирив чорнову форму, а батько закінчував голови, руки.

— На перший погляд, концепція творів Івана Семеновича не суперечить радянській — людина в русі, є пафос праці, щоправда, не фізичної...

— Починав він, навіть не знаючи, хто такий Бойчук, і коли робив першу свою композицію “Живи, Україно”, там була зображена жіноча постать із піднятими руками. І ось ця постать для тодішнього міністра культури була достатньою підставою для звинувачення батька у “бойчукізмі”.

До слова, гобелени в них із мамою були великі, складні, сюжетно-тематичні вже в ті часи, коли живописці ще не вміли цього робити. Напевно, постать із піднятими руками підсвідомо викликала в того чиновника асоціації з Орантою. Але парадокс у тому, що саме після слів міністра батько зацікавився творчістю Бойчука, почав шукати матеріали про нього. І це надало йому поштовх працювати у національних мотивах, бо він справді був українцем.

Від землі, зі свого коріння він перейняв національне почуття. До того ж, був за кордоном, у Німеччині, бачив, як живуть там. Наша бабуся закопала десь під

ла, як донька художника. Для батька завжди головною була робота.

— Розкажіть трохи про технологію, в якій Іван Семенович та пані Марія робили свої гобелени, і про новаторство його концепцій.

— Батьки втілювали в життя новий стиль гобеленів — геометричний. Їх робили на такому станку, як верети ткаки. Литовченки вигадали лічильну технологію, щось на кшталт програмування роботи, і користувалися нею. Тоді все це не було комп’ютеризовано. І мати сама прорисовувала структуру малюнка. То була важка робота. А щодо концепції, то все, що було зображено на цих гобеленах, дуже відрізнялося від традиційного. Пікасовська пластика, символічність комбінації, рублена пластика постатей, нетиповий вираз облич. Так, батько зображав Шевченка як Прометея, печінку якого клює двоголовий орел царського режиму. В його творчості можна зустріти і троїстих музик, і птахів-феніксів й інші символи, невласливі радянській епосі. Ось гобелен “Музами натхненна”, який знищено в Прип’яті. Щодо його концепції батько радився з Іваном Драчем. Дисидентство його саме в тому, що він відійшов від засад соцреалізму, йому хотілося формалізму. А “вилізти боком” могло найнесподіванішим чином. Зацементували його роботу на станції метро Хрещатик у Києві, у ресторані, хоча там були зображені якісь безневинні речі: птахи і дерева. Добре, що один робітник врятував ці роботи, і вони ще існували. В аеропорту Бориспіль знищили всі мозаїки, лишилася одна робота — “Ікар”. Усі твори батька побудовано на двої, на боротьбі. Тому Дмитро Павличко називав його “колючим” Іваном.

— Тож протистояння з владою також Ваша сімейна традиція?

— Останні чотири роки я була головою Київської спілки художників України. Знаю, що художники — народ консервативний. Чотири роки мого головування обернулися на роки боротьби з Національною спілкою, які нічим не увінчалися. Національна спілка забирає собі все майно і ліквідує Київську. Коли я очолювала спілку, майстерні коштували 60 гривень на місяць, а тепер доходить до 2 тисяч, і всі ці гроші йдуть до Національної спілки. Так, безумовно, я бачила несправедливість у цьому житті. Доводилося боротися.

— А чи лишилися ще художники в Україні, які працюють у жанрі монументалізму?

— Є, наприклад, Володимир

Прядка. Такі художники зараз працюють над художнім оформленням церков. Триває будівництво церкви на Теремках-2. Вона сучасна. Роботи ще на 2 роки, бо художник один — Юрій Левченко. Роботи монументальні, великі, не занадто гарні, бо роблять їх на замовлення, а смак у можновладців та багатіїв не завжди є. А взагалі, художники зараз без роботи. Живописці стали монументалістами й оформлюють об’єкти, але немає таких форматів, у яких працював мій батько.

— Доля робіт Вашого батька в Прип’яті незмінна: вони руйнуються під дощем, заростають чагарниками, хоча зону досить часто відвідують туристи...

— Перевозити їх не можна, але йшлося про те, щоб їх законсервувати у такому вигляді, в якому вони є. А щодо туристів, то дехто з них навіть набирає з собою радіоактивної смальти, що її батько використовував у своїх роботах. Він використав метал на світлових частинах композицій, а в рефлексах і тінювих — смальту. І композиції “Музика”, “Енергія” змінювалися залежно від освітлення, жили, грали кольорами...

Ці композиції створено задовго до аварії, але батько спускався в реактор, бачив, що відбувалося на станції, і тому мав передчуття, що все це грандіозне і страшне може недобре скінчитися... Усе це відображено у багатьох його композиціях.

— А де зберігаються велетенські гобелени Ваших батьків?

— Деякі вдома, деякі закупило Міністерство культури, деякі — Музей декоративно-ужиткового мистецтва. Але 6 метрів квадратних за 1000 доларів — це дуже дешево. Мама завжди вважала, що краще роботам буде в музеї, тому й віддавала за копійки. Мої батьки творили геніальні й новаторські роботи. Унікальний гобелен “Ніченька місячна”, де зображено закоханих, — художня інтерпретація почуття. Батько, коли йому було 72 роки, запитував: “Ви були колись закоханими?” І сам відповідав: “Це коли ви сидите на хмарі, вдвох, і хати, ставки, риби, небо, зорі кругом вас, місяць десь внизу, а ви обнялися і голова догори? Якщо ви такого не відчували, ви не були закоханими...”

— Додайте трішечки фарб до психологічного портрета батька.

— Він був дуже емоційним. Художник, справжній художник. Звичайно, людина з національним почуттям і почуттям боротьби. Трохи різкий у принципові моменти життя, але виправдано, бо творчість не визнає компромісу.

Петро НЕСТЕРЕНКО,
кандидат мистецтвознавства

Великий вплив на художника мало знайомство з працями філософа Григорія Сковороди. Вони сприяли перебудові мислення, виходу з наркозу совєтського зомбування. І донині Сковорода залишається вчителем і порадиником уже поважного за віком художника. Його постулати: “У розумного очі в голові, а нерозумного очі на краю Землі”, “Пізнаючи себе, пізнаєш Бога, пізнаючи Бога, пізнаєш себе”, “Людина — малий космос” допомагають вивільнювати думку від стереотипів, сприяють новому баченню і розумінню навколишнього світу.

Серед творчого доробку майстра зразки книжкової графіки, виконані в різноманітних графічних техніках: офорт, суха голка, гравюра на пластику, лінолеум, літографія. У техніці суха голка Юрія Киянського майстерно передає образи імперських чиновників за мотивами поеми Т. Г. Шевченка “Сон”. Тут він виявив себе талановитим послідовником традицій, започаткованих відомим українським графіком Казимиром Агнітом-Следзевським.

НА ЧОРНО-БІЛІЙ МЕЖІ: ІСТОРІЯ В ЕКСЛІБРИСАХ

Зірка харківського графіка Юрія КИЯНСЬКОГО зійшла на нашому мистецькому небосхилі півстоліття тому. По закінченні 1957 року Художнього училища в Ростові-на-Дону розпочалася його педагогічна діяльність як викладача креслення і малювання в Артемівській залізничній середній школі. А після навчання на графічному факультеті Харківського державного художнього інституту він пов'язує своє життя з Харковом. Керівником його дипломної роботи був завзятий художник-колекціонер, який особливо шанував мистецтво екслібриса. Він і прищепив Юрію Киянському любов до цього оригінального жанру.

Художник мовою гротеску передав бездуховний світ імперського диктату, у сатиричному ключі представив природу російського тоталітаризму.

Багато обкладинок, фронтисписів, шмуктитулів розвороту виконав художник у техніці ліногравюри, демонструючи потяг до авангарду, наповнюючи супрематичні композиції то зірковою радянською символікою, то нарбутівськими трикутниками виноградними гронами (“Вінок житніх колосків” Івана Маценка).

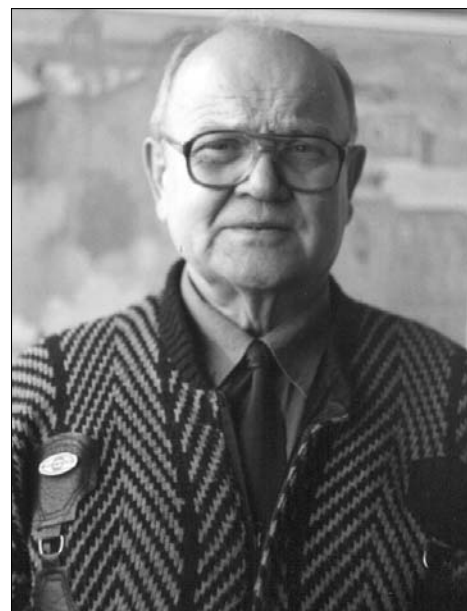
Особливим джерелом натхнення Юрія Киянського став екслібрис. Книжковий знак в Україні покликала до життя велика духовна та культурна потреба української інтелігенції. Починаючи з 1967 року, в часи загального захоплення цим мистецтвом, створив у техніках гравюри на лінолеумі та пластику понад 60 книжкових знаків. Адресовані вони Харківському художньому училищу, колегам-викладачам, відомим художникам: А. Базилевичу, Г. Кореню, майстрам народного мистецтва Т. Паті, М. Приймаченку, мистецтвознавцю Б. Возницькому та іншим. У більшості екслібрисів художник тяжіє до символіки, за допомогою якої узагальнює їхню тематику. Свідомий відхід від натури та надмірної деталізації — результат аналітичного мислення, узагальнення. Головні виразальні засоби Юрія Киянського — гра чорних і білих площин.

Низку екслібрисів присвячено видатним українським письменникам, діячам театру: Михайлу Драй-Хмарі, Гнату Хоткевичу,

Ірині Вільде, Лесю Курбасу. Зазнавши гострої критики й переслідувань, вони прожили нелегке життя й увійшли до золотого фонду національного надбання.

В екслібрисі, адресованому Миколі Вороному, художник зобразив спутаного баского коня у клітці, який символізує гнітючу атмосферу тих років. Це крик жертв сталінщини, біль і смерть мільйонів людей. Майстерно вирішені співвідношення чорного й білого, доведені до віртуозного звучання гнучкі лінії, міцна композиція — усе це робить екслібрис динамічним і експресивним.

1981 року, коли кияни готувалися до відзначення наступного року 1500-ліття Києва, Юрій Киянський відгукнувся на

Юрій Киянський

цю подію п'ятьма екслібрисами, у яких упритаманній йому гротескній манері розповів про історичні перипетії давнього міста та висміяв його загарбників.

Надмірне супрематичне наповнення символікою шевченківських екслібрисів надає їм зашифрованого змісту, недоступного для непосвячених у таємниці творчої манери художника. Серед них два виконані для самого Кобзаря, один для Харківського українського драматичного театру імені Т. Г. Шевченка та “Шевченкіана Євгена Артеменка” — відомого харківського колекціонера.

Низку екслібрисів присвячено музеям, зокрема музею-фортеці Кам'янця-Подільського, художнім музеям міст Суми та Лебедин (до 100-річчя скульптора І. П. Кавалерідзе), Харківському літературно-меморіальному музею (до 275-річчя Г. С. Сковороди). Працюючи над серією книжкових знаків, присвячених улюбленому філософу, Юрій Іванович вирішив не обмежуватися традиційними для екслібриса розмірами, працював вільно й розкуто. Вони дещо ілюстративні. Пізнаючи глибини ества мудрого філософа, через композиції “Вічне і тлінне”, “Сродна праця”, “Три світи”, “Про дві натури” пізнавав себе. Ознайомлення з творчим доробком Юрія Киянського дає всі підстави стверджувати: це непересічне явище у сучасному українському мистецтві.

СЛОВО *Прогвіта*

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПЕРЕДПЛАТА ТРИВАЄ
Ви — зі “Словом Просвіти”, бо це — ваша газета!

Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617, сторінка 63 в “Каталозі”

на 1 місяць 4 грн 77 коп. на 3 місяці 13 грн 71 коп.

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Просвіта”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

В. о. головного редактора
Микола ЦИМБАЛЮК
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступники головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47,
Євген БУКЕТ
279-39-55

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітнянської роботи
Надія КИР'ЯН
Відділ культури
Микола ЦИМБАЛЮК
279-49-47

Відділ літератури
Марія КУЧЕРЕНКО
270-55-57
Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК,
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Кореспонденти
Наталія АНТОНЮК,
Уляна ВОЛІКОВСЬКА

Черговий редактор
Надія КИР'ЯН
Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
<http://slovoprosvity.org>
<http://prosvitanews.org.ua>

Видруковано з готових фотоформ на
комбінаті “Преса України” у середу.
Зам. № 3301230
Наклад у липні — 18 400

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє
погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Просвіти”
обов'язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

